

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет природоохоронний
Кафедра екологічного права і контролю

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Придністров'я

Виконала студентка 4 курсу групи ЕК-45
спеціальності 101 «Екологія»
Ермуратій Олена Юріївна

Керівник старший викладач
Тимощук Марина Олександрівна

Консультант: к.геогр.н., доц.
Владимирова Олена Геннадіївна

Рецензент: старший викладач
Чернякова Оксана Іванівна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут, факультет природоохоронний
Кафедра екологічного права і контролю
Рівень вищої освіти бакалавр
(шифр і назва)
Спеціальність 101 «Екологія»
(шифр і назва)
Освітньо-професійна програма Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування

ЗАТВЕРДЖУЮ

в.о. завідувача кафедри О.Г.Владимирова
к. геогр.н, доц.

“22” квітня 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА СТУДЕНТЦІ

ЕРМУРАТІЙ ОЛЕНІ ЮРІЇВНІ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Придністров'я»
2. Керівник роботи Тимощук Марина Олександрівна, ст.викладач
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “18” грудня 2020р.№254-с

3. Строк подання студентом роботи 11.06.2021р.
4. Вихідні дані до роботи літературні джерела, які стосуються теми роботи, статистичні звіти про стан навколишнього середовища ПМР
5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

1. Методологічні підходи до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій
2. Характеристика рекреаційного потенціалу Придністров'я
3. Екологічні проблеми Придністров'я
4. Шляхи розвитку туристично-рекреаційної діяльності Придністров'я

Висновки

Перелік посилань

Додатки

6. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) карта ПМР

7. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Владимирова О.Г., к.геогр.н., доц.		
2	Владимирова О.Г., к.геогр.н., доц.		
3	Владимирова О.Г., к.геогр.н., доц.		

7. Дата видачі завдання 22.04.2021р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Написання 1-го і 2-го розділу бакалаврської роботи.	22.04.21 - 5.05.21	90	5 (відмінно)
2	Написання 3-го розділу бакалаврської роботи.	6.05.21- 11.05.21	90	5 (відмінно)
3	Рубіжна атестація	11.05.21- 15.05.21	90	5 (відмінно)
4	Написання 4-го розділу бакалаврської роботи.	16.05.21- 25.05.21	90	5 (відмінно)
5	Написання висновків бакалаврської роботи. Оформлення бакалаврської роботи	26.05.21- 31.05.21	90	5 (відмінно)
6	Перевірка бакалаврської роботи науковим керівником, надання відгуку	1.06.21 – 3.06.21		
7	Перевірка на антиплагіат	1.06.21 – 3.06.21		
8	Перевірка бакалаврської роботи зав. кафедрою	4.06.21 – 6.06.21		
9	Отримання рецензії	7.06.21		
10	Попередній захист бакалаврської роботи на кафедрі	8.06.21- 9.06.21		
11	Надання бакалаврської роботи до деканату	11.06.21		
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90	5 (відмінно)

Студент _____ Ермуратій О.Ю. _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Тимошук М.О. _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Придністров'я.

Ермуратій Олена Юріївна.

Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) або Придністров'я це держава яка розташована на північному сході Європи і межує з Україною та Молдовою.

Економіка Придністров'я розвивається за рахунок промисловості та сільського господарства.

Для Придністровської Молдавської Республіки туристично-рекреаційна діяльність може сприяти розвитку економіки.

Необхідність розвитку туристично-рекреаційної сфери та розвитку співпраці з суміжними державами робить данні дослідження актуальними.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз туристично-рекреаційного потенціалу і розгляд проблеми розвитку туристично-рекреаційної галузі Придністров'я.

Методами дослідження є аналіз літературних і фондових матеріалів, щодо туристично-рекреаційних ресурсів Придністров'я.

Робота складається з 4 розділів, посилання на 26 джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 73 сторінок.

Ключові слова: рекреаційні ресурси, рекреаційно-туристичний потенціал, екологічні проблеми, охорона навколишнього середовища

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ.....	9
1.1 Поняття та структура туристичного потенціалу територій.....	9
1.2. Організація туристично-рекреаційної галузі Придністров'я з урахуванням еколого- економічного потенціалу	11
1.3 Зонально-географічні особливості розвитку туристично-рекреаційній діяльності	16
1.3.1 Ландшафтна структура Придністров'я.....	19
1.3.2 Ландшафтно-рекреаційне зонування Придністров'я.....	21
2 ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИДНІСТРОВ'Я	25
2.1 Особливості рекреаційного потенціалу Придністров'я.....	25
3 ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИДНІСТРОВ'Я.....	34
3.1 Загальна характеристика екологічних проблем Придністров'я.....	34
3.1.1 Виснаження та забруднення водних ресурсів.....	34
3.1.2 Забруднення атмосферного повітря.....	36
3.1.3 Деградація земельних ресурсів.....	37
3.1.4 Скорочення лісових ресурсів.....	37
3.1.5 Збереження біорізноманіття в Придністров'ї.....	38
3.2 Екологічна ситуація в Придністров'ї.....	37
4 ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИДНІСТРОВ'Я	50
ВИСНОВКИ.....	59
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	63
ДОДАТКИ.....	66

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БСК – біологічне споживання кисню;

ГАЕС – гідроакумуюча електростанція;

ГЕС – гідроелектростанція;

ЕЕІ – еколого-економічний імператив;

КОС – каналізаційна очисна станція;

ЛРР- ландшафтно-рекреаційний район;

ПМР – Придністровська Молдавська Республіка;

СНД – співдружність незалежних держав;

ТРП – туристично-рекреаційний потенціал.

ВСТУП

Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) або Придністров'я це держава яка розташована на північному сході Європи і межує з Україною та Молдовою. Республіка займає територію площею 4163 км². Столицею республіки є місто Тираспіль. Взагалі республіка адміністративно-територіально розподілена на 5 районів і 8 більш менш крупних міст. Найбільш крупними містами республіки є м.Бендери, м.Рибниця, м.Дубоссари. На території республіки станом на 1.01.2020р. приживає 465200 людей, за національністю в більшості своїй це молдовани, українці та росіяни [1].

Придністров'я в основному розташоване на лівому березі річки Дністер і тільки м. Бендери на правому березі. Рельєф рівнинний, з невеликою кількістю ярів, рослинність така, що притаманна степу, а в заплавах річок рослинність лугова. Клімат помірно-континентальний, з незначною кількістю опадів, короткою м'якою зимою та тривалим спекотним літом. Річка Ягорлик поділяє ландшафт республіки на дві області; лісостепову і степову. Лісові масиви в основному збереглися по схилах річки Дністер. Крім р.Дністер і р.Ягорлик на території республіки протікають ще декілька невеликих річок які є маловодним і влітку пересихають зовсім. Більшість видів тваринного світу занесені до Червоної книги, як такі, що зникають. Водні об'єкти республіки мають значні запаси риби [1].

Економіка Придністров'я розвивається за рахунок промисловості та сільського господарства.

Для Придністровської Молдавської Республіки (ПМР) туристично-рекреаційна діяльність також може сприяти розвитку економіки.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз туристично-рекреаційного потенціалу і розгляд проблеми розвитку туристично-рекреаційної галузі Придністров'я.

Для досягнення цієї мети в роботі було розглянуто фізико-географічну характеристику території республіки та екологічні проблеми регіону, проведено оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Придністров'я.

Необхідність розвитку туристично-рекреаційної сфери та розвитку співпраці з суміжними державами робить дані дослідження актуальними.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційний потенціал Придністров'я.

Предметом дослідження є процес розвитку і територіальної організації туристично-рекреаційного комплексу Придністров'я.

Робота базується на даних які були представлені в роботах таких авторів як: А.Ю. Александрова, С.А. Боголюбова, М.П. Бурла, Ю.А. Веденіна, А.В.Дроздов, В.Л. Палій та інш.

Методами дослідження є аналіз літературних і фондових матеріалів, щодо туристично-рекреаційних ресурсів Придністров'я.

1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

1.1 Поняття та структура туристичного потенціалу територій

Розвиток туристичної сфери базується на впровадженні просторового потенціалу туризму у рекреаційне природокористування.

Туристичним потенціалом територій називають сукупність компонентів природи, соціально-економічних та історико-культурних умов, що дозволяють організувати туристичну і рекреаційну діяльність у певному географічному просторі. Компонентами такого потенціалу є рекреаційні ресурси і туристична інфраструктура. Згідно із А.С.Кусковим [2] рекреаційні ресурси та туристична інфраструктура є єдиною підгрупою яку можна назвати соціально-економічні ресурси. До цієї групи можна віднести матеріально-технічне оснащення, інформаційне забезпечення, туристичний менеджмент, трудове забезпечення.

Структура туристичного потенціалу наведена у табл. 1.1, яка складена за матеріалами А.С.Кускова [2].

Таблиця 1.1 – Структура туристичного потенціалу

Туристичний потенціал територій			
Туристичні ресурси			Туристична інфраструктура
Природні	Соціально-економічні	Культурно-історичні	
Кліматичні	Трудові	Матеріальні	Розміщення
Орографічні	Інформаційні	Духовні	Харчування
Гідрологічні	Управлінські		Транспорт
Флористичні	Матеріально-технічні		Дозвілля і розваги
Фауністичні	інші		Спеціалізована
Лікувальні			
Інші види			

У різних авторів є різні визначення соціально-економічних ресурсів. Згідно з одним визначенням до соціально-економічних ресурсів відносять інформаційні, матеріально-технічні і трудові ресурси. Інше визначення базується на тому, що інфраструктура туризму в системі економічних ресурсів може функціонувати самостійно і може включати в себе інформаційні, матеріальні, технічні, трудові і управлінські ресурси [2].

Коли мова йде про оцінку туристично-рекреаційного потенціалу (ТРП) територій то треба враховувати певні складнощі в цій процедурі, а саме:

- різна ступінь доступності до туристичних об'єктів;
- неоднорідність розміщення об'єктів в обмеженому просторі;
- комплексне призначення туристичних об'єктів;
- естетичний стан туристичних об'єктів та інш.

В роботах відомих дослідників А.В. Дроздова, Е.Ю. Колбовського, С.А. Боголюбової наведено різні методи оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій.

Наприклад, А.В. Дроздов [3] запропонував метод оцінки туристично-рекреаційного потенціалу географічних просторів (територій) на основі організації відпочинку і туризму на об'єктах, що розташовані на природних територіях, які особливо охороняються.

Існує методика оцінки величини і ефективності туристичного потенціалу, яка здійснюється за допомогою економічних методів. Це дозволяє визначити однорідні параметри вартості туристичних послуг. Таку методику запропонував С.А. Богданов [4].

Е.Ю. Колбосовський [5] запропонував методику яка також орієнтована на організацію природних територій що особливо охороняються – національних парків, заповідників, заказників та інш.

Також існує методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій за відповідними балами, так звана «бальна» оцінка. Ця методика була розроблена Ю.А. Худеньких [6], вона основана на застосуванні відносного показника кількості об'єктів колективного розміщення туристів в пансіонатах,

санаторіях, домах відпочинку, готелях, хостелах, віднесених до певної кількості місцевих мешканців або кількості об'єктів харчування до кількості місцевих жителів.

Існує також картографічний метод оцінки (туристичні карти). Такі карти мають бути крупно масштабними, інформативними, наглядними. Це дозволяє туристу оцінити потенціал будь-яких туристичних об'єктів. Таку методику оцінки туристично-рекреаційного потенціалу запропонував С.А.Кусков [2].

1.2. Організація туристично-рекреаційної галузі Придністров'я з урахуванням еколого-економічного потенціалу

З розвитком суспільства туризм і рекреація стали розвиватися і як вид відпочинку, і як вид економічної діяльності. Для успішного розвитку рекреаційної діяльності необхідно налагодити на високому рівні саму організацію відпочинку і туризму. Крім того, рекреаційна діяльність включає в себе участь відпочиваючих у сфері споживання. У сфері обслуговування населення вагому роль відіграє ступінь розвитку інфраструктури рекреації і туризму.

Деякі види діяльності у сфері рекреації та туризму напряму пов'язані із охороною навколишнього середовища. Наприклад, створення об'єктів природно-заповідного фонду (заповідників, національних парків тощо) з метою збереження біорізноманіття і зон відпочинку. Така рекреаційна діяльність може створювати на довкілля і негативні і позитивні впливи. До негативних впливів можна віднести: вплив відпочиваючих на довкілля за рахунок засмічення земельних ресурсів побутовими відходами, що залишаються після їх відпочинку на певних територіях; виникнення не спланованих стежок, проведення недозволеної вирубки зелених насаджень тощо.

Рекреація і туризм передбачають вилучення з господарського користування значних площ земельних ділянок. Це також можна віднести до

негативних соціально-економічних наслідків рекреаційної діяльності. Крім того, до негативних наслідків можна віднести циклічність роботи транспорту і об'єктів харчування, сезонне працевлаштування населення.

До позитивних впливів можна віднести те що рекреація сприяє охороні та збереженню природних рекреаційних ресурсів для населення. На відміну від надрокористування, водоспоживання та лісокористування рекреаційне природокористування не передбачає вилучення природних ресурсів з надр, з природних водних об'єктів, з атмосфери тощо. Рекреаційне використання природних ресурсів поділяється на три види: пізнавальне, спортивне і оздоровче [7].

С.А. Боголюбова у своїй роботі [7] відмічає, що система рекреаційного природокористування повинна включати три природоохоронні аспекти, а саме:

- законодавчий;
- економічний;
- оплатне використання природних ресурсів.

Законодавчий аспект обмежує використання природних ресурсів, за рахунок встановлення норм, квот, лімітів використання.

Економічний аспект дозволяє обрати найкращий варіант використання природних ресурсів із тих що існують і є доступними беручи до уваги бажання досягнути максимального результату з мінімальними негативними впливами на довкілля.

Система оплатного використання природних ресурсів базується на принципі мінімізації втрат при використанні природних ресурсів з метою рекреації на сам перед за рахунок визначення кадастрової вартості земель, що призначаються для рекреації.

Важливо розуміти, що розумне природокористування з метою рекреації базується на принципах і методах територіальної організації територій для рекреації. Це дозволяє досягнути максимальної відповідності рекреаційних ресурсів рекреаційним потребам з урахуванням жорстких вимог до охорони природи.

Розташування Придністровської Молдавської республіки на мапі Європи наведено на рис.1.1. Як бачимо, ПМР займає майже всю молдавську частину лівого берега річки Дністер, а також декілька населених пунктів на правому березі річки. На південному сході межує з Україною (Одеська та Вінницька області), на південному заході межує з Молдовою.

Рисунок 1.1 – Придністров'я та суміжні держави [11].

Коли мова йде про розвиток туристичної і рекреаційної діяльності регіону, то обов'язково такий розвиток треба здійснювати у збалансованому поєднанні екологічних і економічних принципів, які узгоджені з принципами сталого розвитку суспільства.

Як зауважував в своїх роботах В.Л. Палій [8] «для ПМР дотримання екологічних і економічних імперативів у сфері розвитку рекреації і туризму має

найважливіше значення для забезпечення перспектив економічного розвитку території і підтримання рівня життя населення республіки».

Якщо казати про екологічний імператив, то це перш за все означає запровадження певних заборон і обмежень на види діяльності людини, що можуть призвести до незворотних змін в біосфері, які є несумісними для існування людини. Це, в свою чергу, потребує змін у свідомості людей спрямованих на екологізацію мислення і повернення до загальнолюдських цінностей. Екологічний імператив передбачає дотримання таких норм [9]:

- будь-яке використання природних ресурсів (і рекреаційних у тому числі) має здійснюватися раціонально, так щоб господарська діяльність людини не порушувала природний баланс;

- частиною розвитку рекреаційно-туристичної галузі мають бути природоохоронні заходи, які в свою чергу повинні розширюватися в залежності від розвитку економіки республіки;

- для збереження природного балансу необхідно виявляти причини негативного впливу на навколишнє природне середовище і здійснювати заходи спрямовані на їх усунення;

- природні ландшафтні комплекси не повинні бути порушені при розвитку економіки та покращенні умов життя людей;

- виховання суспільства повинно бути спрямоване на зміну свідомості населення, яке спрямоване на екологічне виховання [9].

Територіальний фактор впорядкування господарської діяльності значно впливає на впровадження екологічного імперативу у загальну систему управління туристично-рекреаційним розвитком регіону.

В основу економічного імперативу закладено ефективне функціонування економіки республіки. Будь-яка продукція, що виходить на ринок має бути конкурентоспроможна. Для того щоб забезпечити високу якість життя населення економіка має бути соціально орієнтованою, енергоефективною, ресурсозберігаючою, раціонально організованою [14].

В поняття «еколого-економічний імператив (ЕЕІ)» вкладається раціональне поєднання природоохоронних і ресурсозберігаючих принципів, які мають бути узгоджені з концепцією сталого розвитку суспільства. Для ПМР еколого-економічний імператив має важливе значення, на сам перед, для економічного розвитку регіону та покращення якості життя людей [14].

В Придністров'ї є значна кількість рекреаційних територій. Це унікальні природні і історико-культурні об'єкти, об'єкти виноградарства, виноробного комплексу і етнографічні об'єкти. Для розвитку таких об'єктів необхідно проводити природоохоронні заходи для підтримки екологічного балансу. Такі природоохоронні заходи мають бути спрямовані на впровадження методів раціонального природокористування.

В сучасному Придністров'ї практично всі промислові об'єкти не працюють, це сприяє самоочищенню навколишнього природного середовища від промислових забруднень, що призводить до покращення стану довкілля. Але є і проблеми, і це перш за все, проблема питної води. Ця проблема виникає за рахунок того, що зменшується обсяг води в річці Дністер, яка є головною водною артерією республіки. Обсяги води в р. Дністер зменшуються за рахунок зменшення кількості опадів, нераціонального використання води річки на зрошення сільгоспугодій суміжними державами (Молдовою та Україною) і самою ПМР, функціонування гребель ГЕС. В зв'язку з чим виникла необхідність збереження якості води і підтримки природоохоронних функцій природних вод для рекреації.

Як відмічає В.Л. Палій в роботі [8] «застосування еколого-економічного імперативу забезпечить розвиток інфраструктури регіону, реставрацію історико-культурних і туристично-рекреаційних об'єктів, пам'ятників. А також це забезпечить дотримання норм екологічної безпеки, охорони довкілля від негативного впливу антропогенної діяльності на туристичні та рекреаційні об'єкти».

Сфера туризму і рекреації зацікавлена в збереженні кількості і якості питної мінеральної води, лісових та земельних ресурсів.

Отже, розвиток туристичної сфери і сфери рекреації сприяє збереженню і розвитку економічного і екологічного потенціалу регіону.

Для того щоб розвивати туризм у Придністров'ї в умовах політичної та економічної нестабільності, необхідно природні рекреаційні ресурси, які мають історико-культурні і туристичні об'єкти, вивести на споживчий рівень. Крім того необхідно розвивати інфраструктуру туризму, створити нормативно-правову базу, яка визначить пріоритети розвитку цієї галузі.

1.3 Зонально-географічні особливості розвитку туристично-рекреаційній діяльності

Зонування та районування у сфері туризму і рекреації здійснюється за рахунок моніторингу навантаження на туристичні та рекреаційні об'єкти. З метою освоєння географічного простору, який виконує рекреаційні функції здійснюють туристично-рекреаційне районування. Таке районування здійснюється з прив'язкою туристичних об'єктів до природних і соціальних об'єктів.

Унікальність рекреаційного об'єкту має бути у природному і естетичному аспекті [7]. Туристично-рекреаційне районування Придністров'я визначило такі географічні простори, які мають достатній для відпочинку і туризму потенціал.

Е.А. Котляров ще в 1970 році встановив основні критерії виділення територій в туристично-рекреаційні райони. До таких критеріїв відносяться:

- спеціалізація певної території у розвитку санаторно-курортного господарства;
- взаємозв'язок санаторно-курортного господарства з виробничими галузями економіки;
- значна питома вага населення, що здійснює діяльність у рекреаційному обслуговуванні.

Якщо для території є притаманними нижчеперелічені признаки, то її можна віднести до рекреаційної:

- яскраво виражена оздоровчо-культурна спеціалізація;
- орієнтація виробничих галузей району на забезпечення потреб оздоровчих установ та відпочиваючих;
- значна питома вага населення, що зайнята у курортно-рекреаційному господарстві [7].

Факторами, що впливають на розвиток рекреаційного району є:

- ступінь розвитку економіки регіону;
- ландшафтна аттрактивність;
- історико-культурні особливості;
- професійна підготовка персоналу;
- неоднорідність розселення мешканців;
- стан інфраструктури [7].

На погляд Н.С. Мироненко туристично-рекреаційні райони мають бути ресурсорієнтовані.

Також головним критерієм туристично-рекреаційного районування є потреба людей у туризмі та відпочинку.

Таким чином, можна сказати, що при виділенні рекреаційно-туристичних районів пріоритетними є природні і соціально-культурні критерії такі як: клімат, рельєф місцевості, пам'ятники історії та культури, компактне проживання людей.

Напрямок розвитку будь-якого району залежить від його рекреаційного потенціалу.

Однак не кожна місцевість здатна для розміщення рекреаційних, оздоровчих та туристичних установ, не скрізь можна прокласти цікаві туристичні маршрути. Тому розвиток сфери туризму і рекреації потребує ретельно обґрунтованої оцінки придатності для цієї цілі території [7].

1.3.1 Ландшафтна структура Придністров'я

При формуванні ландшафтів Придністров'я головними виступають геолого-геоморфологічні фактори. З цими факторами пов'язані гідротермічний режим територій, рельєф, формування земної кори, особливості клімату тощо.

Цей регіон відрізняється різноманітною ландшафтною структурою. При здійсненні ландшафтного районування Придністров'я було визначено дві зони: лісостепова і степова. Лісостепова природна зона (плато і височини) розташована у північній частині Придністров'я: Мокрянська, Рибницька, Рашковська і Воронковська терасовані цокольні рівнини. Вони є пліоценовими терасами з багатим лісовим покривом. Рослинність представляє собою скальні та черешчаті дубові гаї, ґрунт - звичайний чорнозем та сірі лісові ґрунти. Терасовані схили є дуже еродованими, а також розвинута яружно-балочна мережа. Лісова рослинність залишилася збереженою на вододілах, високих терасах та на крутих схилах річки Дністер[10].

Межа між лісостеповою і степовою природними зонами проходить вздовж річки Ягорлик (ліва притока річки Дністер). В цьому районі розташований заповідник «Ягорлик» [10].

Степова природна зона представлена акумулятивною степовою рівниною нижнього Дністра. Виділяється розширена заплава річки. Ця територія носить назву Тираспольська плоска терасована рівнина, вона має значний суглинистий покрив. Щодо ґрунтів, то тут переважно спостерігаються карбонатні та звичайні чорноземи. Рослинність представлена дубовими гаями черешчатого і пухнастого видів. У даній місцевості спостерігаються слабо виражені ерозійні і зсувні процеси. У степовій природній зоні Придністров'я переважають широкі плоскі акумулятивні рівнини. Однією з таких є Нижньодністровська рівнина, на території якої переважно спостерігається трав'яниста рослинність. В заплаві Дністра зростають такі види широколистяних рослин як: клен, тополя, в'яз, верба, дуб черешчатий. На цій рівнині спостерігаються заплавно-лугові

шаруваті ґрунти. Нижньодністровська степова рівнина більш ніж на 70 відсотків використовується за сіль господарським призначенням [10].

На рис.1.2 наведено ландшафтне районування Придністров'я.

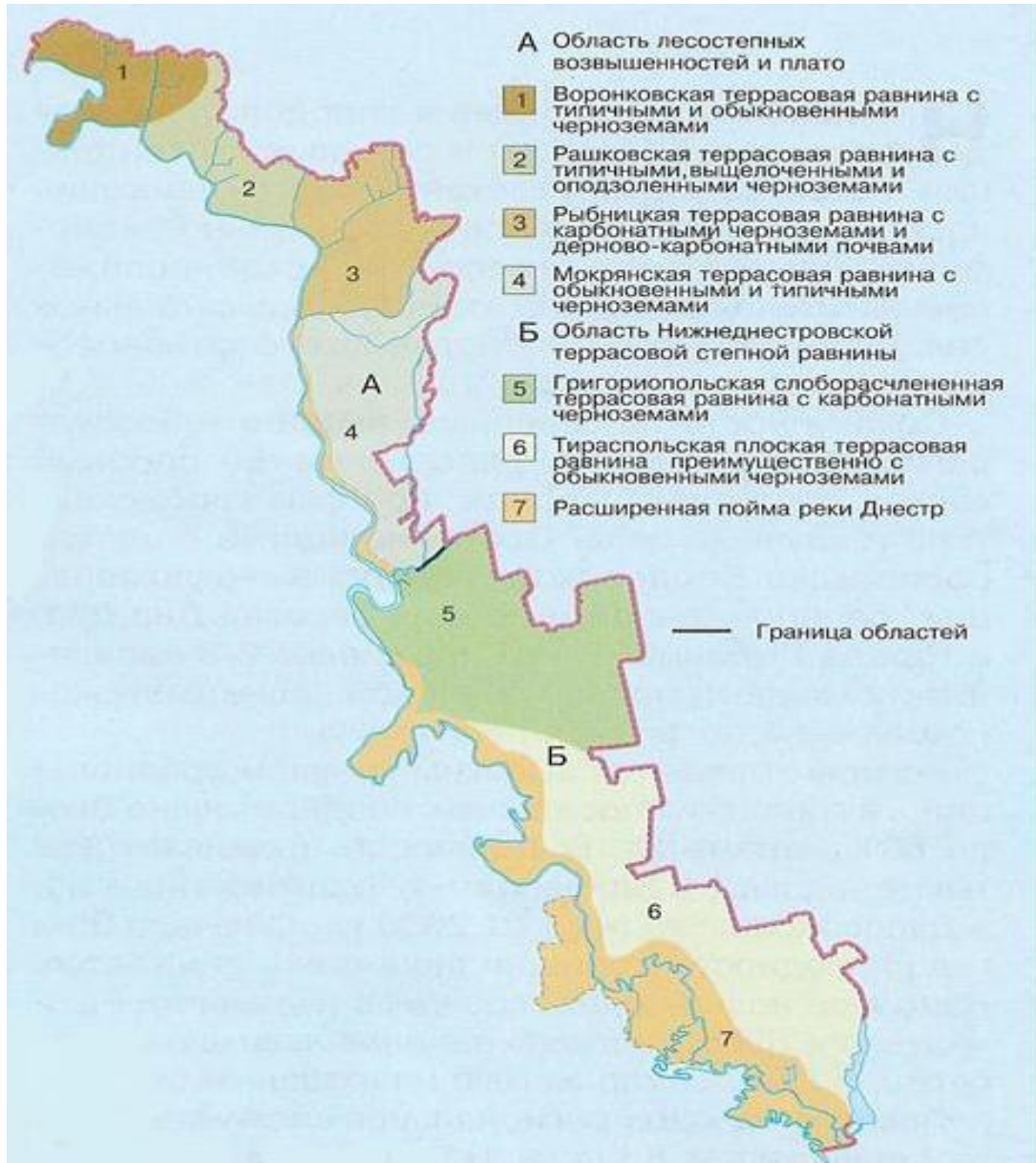

Рисунок 1.2 – Ландшафтне районування Придністров'я [11].

На території Придністров'я розташовано багато пам'ятників природи, які мають туристично-рекреаційне значення, наприклад: заповідник «Ягорлик», долина «Тамашлик», іхтіологічний заказник «Турунчук», геологічний «Рашковський комплекс», «Колкотова балка» та ін.

1.3.2 Ландшафтно-рекреаційне зонування Придністров'я

Для Придністров'я в якості ландшафтно-рекреаційного зонування розглядаються звичайні одиниці фізико-географічного районування, які оцінюються за ступенем сприятливості для організації тих чи інших видів рекреації і туризму [12].

Територія ландшафтно-рекреаційної зони включає в себе сукупність природних ресурсів, які здатні задовольнити потреби населення у відпочинку. Місця масового відпочинку громадян на території міста також виділяються як рекреаційні зони. До таких місць відносяться: парки відпочинку, сади, міські ліси, лісопарки, пляжні берегові зони, водойми та інші об'єкти що використовуються для відпочинку людей [14].

В.Л. Палій в своїй роботі [14] провів ландшафтно-рекреаційне зонування ПМР з врахуванням особливостей ландшафтної структури і специфіки рекреаційної діяльності, що традиційно склалася в даному районі. Були виділені ландшафтно-рекреаційні райони (ЛРР), які наведено на рис.1.3 і 1.4. В якості ЛРР можуть розглядатися частина долини великої річки (наприклад Дністер), група ландшафтів відносно великих лісових або степових масивів тощо.

Якщо ЛРР задовольняє потребу у відпочинку населення що мешкає в межах 20-30 км то такий ЛРР має міжрайонне значення.

Основна частина території виділених районів володіє ресурсами для здійснення оздоровчої рекреації місцевого значення.

Як бачимо з рис.1.3 і рис.1.4 більшість ЛРР мають різноманітні види рекреаційної діяльності.

В ландшафтно-рекреаційних районах, що розглядаються вже є спеціалізовані установи такі як: дома відпочинку, туристичні бази, дитячі табори, а також ці райони налічують рекреаційні ресурси – лісові масиви, водні об'єкти, тощо.

Рисунок 1.3. – Оцінка ландшафтів басейну річки Дністер для оздоровлення [14].

За природно-географічним та ландшафтним районуванням територія Придністров'я представлена двома природними зонами: лісостепова і степова. До лісостепової зони відносяться Каменський і Рибницький райони, а до степової зони відносяться Дубосарський, Григоріопольський і Слободзейський райони, а також м.Тираспіль, м.Бендери і м.Дністровськ. В кожній з цих зон представлені різні види рекреаційно-туристичної діяльності, в залежності від наявності рекреаційних ресурсів та ступеню розвинутої туристичної інфраструктури (додаток 2).

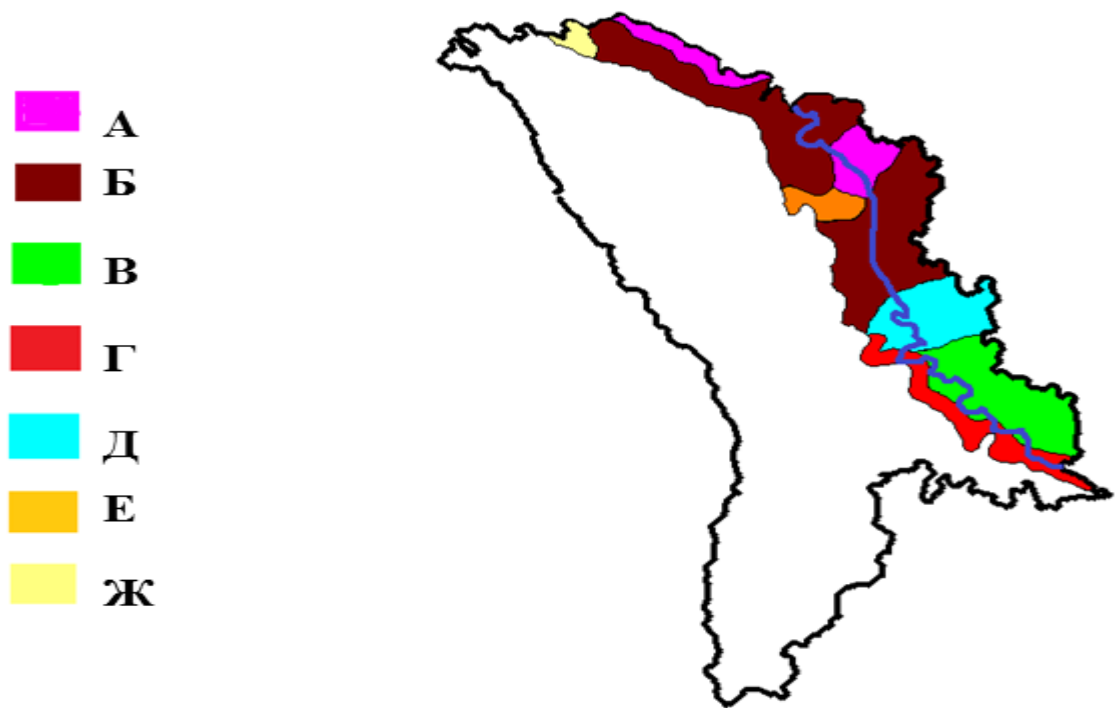

Рисунок 1.4 – Оцінка ландшафтів для туристично-пізнавальної рекреації [14].

- А** – ландшафти, що придатні для організації туристичних маршрутів республіканського значення;
- Б** – ландшафти, що придатні для організації туристичних маршрутів республіканського значення та самостійного туризму;
- В** - ландшафти, що придатні для організації маршрутів самостійного туризму;
- Г** - ландшафти, що придатні для організації туристичних маршрутів регіонального значення;
- Д** – ландшафти з обмеженими можливостями організації туристичних маршрутів, які мають окремі пізнавальні об’єкти;
- Е** – ландшафти, що придатні для організації туристичних маршрутів міжрайонного значення;
- Ж** - ландшафти, що придатні для організації туристичних маршрутів місцевого значення.

Для Придністров’я характерними є такі типи рекреаційних комплексів:

- санаторно-курортні – санаторії, профілакторії з лікуванням;
- оздоровчі – дома і бази відпочинку разом із прилеглими до них водними об’єктами та лісовими масивами;
- зони зелених насаджень навколо міст;
- туристично-пізнавальні – території які мають цікаві історико-культурні, архітектурні, етнографічні об’єкти, які приваблюють туристів;

- заказники – на цих територіях здійснюються переважно, туристично-промислові та спортивно-мисливські заняття, з суворо регламентованим режимом експлуатації.

Розподіл ЛРР за функціональною специфікою наведено на рис.1.5 та табл.1.2.

Рисунок 1.5 – Функціональна спеціалізація ландшафтно-рекреаційних районів Придністров'я [14].

Таблиця 1.2 – Функціональна спеціалізація ландшафтно-рекреаційних районів (ЛРР) Придністров'я [14]

Ландшафтно-рекреаційний район	Тип комплексу				
	санаторно-курортний	оздоровчий	зони зелених насаджень навколо міст	туристично-пізнавальний	Заповідно-мисливський
Каменський	++	++	-	+	-
Рашковський	-	+	-	++	-
Строєнецький	+	++	-	++	+
Рибницький	-	+	+	+	-
Бендерський	-	+	+	++	+
Тираспільський	-	+	+	+	+
Дністровський	++	++	-	+	+

(+) – сучасне використання природних ресурсів;

(+ +) – сучасне та перспективне використання природних ресурсів;

(-) – немає умов для будь-якої спеціалізації.

2 ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИДНІСТРОВ'Я

2.1 Особливості рекреаційного потенціалу Придністров'я

В загалі рекреаційні ресурси за характером дослідження поділяють на природні та антропогенні об'єкти і явища, які використовуються для рекреації та оздоровлення [15]. Значну частину природно-рекреаційного потенціалу Придністров'я складають природно-рекреаційні ресурси. Природно-рекреаційним ресурсам Придністров'я притаманні такі ознаки як:

- вкрай вигідне географічне розташування, близько до Чорного моря та Карпатських гір;
- горбкувато-рівнинний рельєф (тут спостерігаються височини, долини річок і низини);
- сприятливий помірно-континентальний клімат (коротка малосніжна і мало морозна зима, та жарке тривале літо);
- значна кількість водних об'єктів (р.Дністер та її притоки , Дубосарське і Кучурганське водосховища ті інш.);
- наявність лікувальних джерел мінеральних вод (Молдавський артезіанський басейн – за фізико-хімічними властивостями мінеральні води тут поділяються на сульфатні, радонові, кремністі.);
- багата і різноманітна рослинність (наявні західно-європейські, східно-європейські та середземноморські види рослинності);
- специфічні природні рекреаційні ресурси (природні пам'ятники, заказники, заповідник «Ягорлик», палеонтологічний пам'ятник «Колкотова балка» тощо).

Рекреаційні ресурси Придністров'я розподілені у просторі не рівномірно. Слід зазначити, що лише 1% території ПМР (2552га) взятий під особливу державну охорону, крім того і розташування таких ділянок є нерівномірним по території ПМР, і носить скоріше локальний характер [14].

Найбільш цінні лісові масиви розташовані на території Рибницького лісового господарства (Келекур, Белочи, Вадул-Туркулуй, Строєнци) та представлені глибоким яром з великою карстовою воронкою, водоспадами.

Значну привабливість для екотуристів мають території та об'єкти що особливо охороняються. До таких об'єктів слід віднести пам'ятники природи, заказники, заповідні урочища, ділянки природних ландшафтів. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Придністровської молдавської республіки займає 10% площі республіки (4,9 тис. га) [14]. Дані про ПЗФ республіки наведено у табл.2.1.

Таблиця 2.1 – Об'єкти які особливо охороняються на території ПМР [14]

№п/п	Назва об'єкту, комплексу, території	Площа, га
Природні заповідники		
1	Державний заповідник «Ягорлик»	1044,0
Ландшафтні заповідники		
2	Суша долина «Тамашлик»	394,0
3	«Валя Адинке»	290,0
4	«Глубока долина»	286,0
Державні заказники		
Ботанічні заказники		
5	Ботанічний заказник «Ново-Андріяшевка»	307,0
6	Грушанський заказник дикорослих лікарських рослин	158,0
Зоологічні заказники		
7	Іхтіологічний заказник «Турунчук»	137,5
Пам'ятники природи		
Геологічні пам'ятники природи		
8	Геологічний «Рашковський комплекс»	100,0
9	Карстові воронки (околиця с. Грушка)	80,0
10	Варницке місцезнаходження викопних хребетних	4,0
11	«Колкотова балка»	14,0
Гідрологічні пам'ятники природи		
	«Великий фонтан»	1,0
	Джерело села Окниця	1,0
	Джерело села Великий Молокиш	1,0
	Джерело села Строєнци	1,0
	Джерело «Фонтан»	1,0
Державні ботанічні сади		
	Державний ботанічний сад	20,13
Інші природні території, що охороняються		
	«Семенівський ліс»	64,0
	Резервні охоронні території	1996,37

В наслідок встановлення режиму охорони зазначених у табл.2.1 територій вдалося зберегти унікальне біорізноманіття сухих вапнякових схилів Середнього Придністров'я, і саме ці території грають ключову роль у розвитку екологічного, пізнавального, історійко-культурного та інших видів туризму в межах кордонів ПМР.

Аналізуючи характер об'єктів, що особливо охороняються, слід зазначити, що вони представлені просторовими ділянками суші, водними об'єктами та атмосферним шаром над ними, де і скупчені природні рекреаційні комплекси і об'єкти туризму. Всі об'єкти ПЗФ мають певне рекреаційне, природоохоронне, історико-культурне, естетичне, наукове та оздоровче значення.

Об'єкти ПЗФ Придністров'я, за рішенням влади республіки, повністю або частково вилучені з господарського користування.

Такі об'єкти мають велике значення у розвитку туризму і рекреаційної діяльності республіки.

Також для розвитку туристично-рекреаційної галузі значну роль відіграє наявність культурного потенціалу. В Молдово-Придністровському регіоні налічується понад 15 тисяч пам'ятників культури, об'єктів унікальної національної архітектури, установ мистецтва, де здійснюють свою діяльність фольклорні і етнографічні колективи, спілки народних майстрів тощо [14].

Для розвитку культурного і етнографічного туризму значну роль слід відвести сільському середовищу. В таких регіонах туристи можуть вникнути у місцеву культуру, приєднатися до національних традицій місцевого населення.

На теперішній час, найбільш популярним стає відпочинок у сільських гостевих будинках, тобто так званий агротуризм.

В Придністров'ї є значна кількість історико-культурних і природних пам'ятників і об'єктів туристичних показів (рис.2.1).

Рисунок 2.1 – Розповсюдження історико-культурного туризму на території ПМР [14].

Придністров'я можна вважати чудовою територією для розвитку туризму в цілому і краєзнавства зокрема, тому що це регіон володіє сприятливими кліматичними, ландшафтними, етнографічними, історико-культурними та іншими умовами. Розвитку туризму також сприяє гостинність та самобутність місцевого населення, представниками якого є росіяни, українці, молдовани, білоруси, євреї, гагаузи, цигане, болгары і інші рис.2.2.

Рисунок 2.2 – Розповсюдження етнографічного туризму на території ПМР [14].

В Придністров'ї дуже різноманітні гастрономічні традиції , які знов таки пов'язані з наявністю на території республіки різноманітних етносів , а також з розвиненою культурою виноробства (рис.2.3).

Рисунок 2.3 – Територіальне розподілення енотуризму на території ПМР [14].

На території ПМР мешкають народи які сповідають як православ'я так і католицизм. В населених пунктах, і взагалі на території республіки, збережені або відреставровані багато соборів, монастирів, костелів. Це дозволяє розвивати на території республіки і релігійний туризм [14]. Перелік основних туристично-рекреаційних об'єктів ПМР наведено у додатку 3.

Важливішою умовою розвитку туризму на території ПМР є недопущення порушення історико-культурного обліку території республіки. Всі об'єкти

туризму і рекреації, що створюються мають мати свій унікальний вигляд, який би відповідав особливостям і традиціям національної культури.

Крім сприятливих природних умов в Придністров'ї також розвинута інфраструктура. У наявності значна кількість залізничних і автомобільних шляхів, лікувально-оздоровчих установ, підприємств, що пов'язані із торгівлею, спортивними і розважальними заходами, харчуванням тощо.

Аналізуючи сучасний стан рекреаційно-туристичної діяльності республіки слід зазначити що її рекреаційний потенціал використовується не повністю. Це пов'язано, перш за все, з сучасними соціально-економічними проблемами. Доходи населення республіки дуже низькі, тому мешканці не можуть собі дозволити задовольнити свої потреби у відпочинку. А із-за не визначеності статусу республіки у світі туристи з інших держав не зацікавлені у відпочинку на території ПМР. Потік туристів із пострадянських держав останнім час різко скоротився. І це ще до настання пандемії.

Все це призвело до того, що об'єкти туризму і відпочинку на території республіки опинилися під загрозою закриття. На теперішній час курортно-рекреаційне господарство республіки може у повній мірі задовільнити потреби у відпочинку і місцевих жителів і громадян інших держав.

Екологічно чисті місця у лісових масивах, пляжі на березі річки Дністер, джерела мінеральної води мають привабити туристів з країн СНД за умови підняття рівня сервісу в об'єктах відпочинку до європейських стандартів.

Сьогодні в Придністров'ї туризм і рекреація повинні розвиватися, на погляд багатьох вчених, і на наш погляд також, за такими напрямками:

1. Створення двох нових територіально-рекреаційних комплексів – Дубоссарського і Тираспільсько-Бендерського. Дубоссарський комплекс може бути створений на базі готельного комплексу «Дністровський сад» і майже десятка баз відпочинку у районі Дубоссарського водосховища. Тираспільсько-Бендерський комплекс може бути створений за рахунок об'єднання міських туристично-готельних установ, а також муніципальних і виробничих баз

відпочинку та дитячих оздоровчих таборів, що розташовані у Кицканському і Меренешткому лісових масивах;

2. Розвиток Придністровської лікувально-оздоровчої зони в Каменському районі. Цей напрямок треба розвивати шляхом укріплення інфраструктури об'єктів району, модернізації діючого санаторію «Дністер», підвищення його комфортабельності, реанімації водного транспорту, розширення пізнавальної рекреації;

3. Розширення географії туристично-рекреаційних зв'язків Придністров'я. Цей напрямок має бути спрямований на проведення міжнародних туристичних виставок-ярмарок, симпозіумів, конференцій. Також необхідно приймати участь у розробці і здійсненні спільних проектів і програм з залучення туристів в республіку, пошук іноземних інвесторів для рівня туристичної діяльності до міжнародних стандартів. Однією з таких форм залучення туристів в відпочинок на території республіки можна розглядати питання про організацію дегустаційних центрів на базі вже існуючих виноробних центрів.

Підводячи підсумки всього вище сказаного можна сказати, що на території ПМР можуть розвиватися такі види туризму як: з метою відпочинку, з метою вивчення культури, спортивний, екологічний, лікувально-оздоровчий, курортно-санаторний, відпочинок «Вихідного дня», пізнавальний (вивчення традицій гастрономії та виноробства), науково-дослідний, сільський, етнографічний, історико-архітектурний, релігійний, екстремальний, діловий.

3 ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИДНІСТРОВ'Я

В Придністров'ї найбільш розвинутим з усіх видів туризму є екологічний туризм. Для розвитку екологічного туризму не потрібно якихось суттєвих економічних вкладень. На території республіки наявні унікальні ландшафтні комплекси, які є привабливими для відпочиваючих. Саме до цих цікавих місць, а також до сезону року прив'язаний екологічний туризм.

Для розвитку рекреаційних видів туризму важливе значення мають такі туристичні цінності як: геоморфологічні, гідрографічні, флористичні об'єкти, а також мікроклімат і фауна. Для того щоб гарантувати забезпечення рекреаційної привабливості регіону необхідно забезпечити збереження природних об'єктів з дотримання вимог екологічної безпеки.

На території ПМР найбільш привабливими місцями для відпочинку є узбережжя річки Дністер. Саме тут і з'являються основні екологічні проблеми, які пов'язані із забрудненням ґрунтів і водних об'єктів, та із нераціональним використанням природних ресурсів.

Екологічні проблеми ПМР мають такі причини:

- нераціональне використання земель і соціально-економічна криза;
- слабо розвинута законодавча база в сфері охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування;
- роз'єднаність дій різних міністерств і відомств;
- відсутність ретельного контролю за станом навколишнього природного середовища;
- не прозорість прийняття управлінських рішень щодо впровадження господарської діяльності, що може негативно впливати на довкілля.

Екологічні проблеми, що є на території республіки призвели до таких наслідків як:

- скорочення кількості та погіршення якості водних ресурсів;
- забруднення атмосферного повітря;

- накопичення твердих побутових відходів та небезпечних промислових відходів;
- скорочення площ лісових масивів та незаконні рубки лісів;
- деградація земельних ресурсів;
- забруднення ґрунтів пестицидами і агрохімікатами;
- скорочення біорізноманіття [17].

3.1 Загальна характеристика екологічних проблем Придністров'я

3.1.1 Виснаження та забруднення водних ресурсів

Головним водним об'єктом Придністров'я є річка Дністер. Довжина цієї річки в межах республіки встановлює 425 км. Річка Дністер разом з її притоками та підземними водами є основою водних ресурсів ПМР.

Всі водні об'єкти, що розташовані на території республіки (водойми і водотоки) відносяться до об'єктів комплексного призначення. Ці об'єкти забезпечують потреби енергетики, водного транспорту, промисловості і сільського господарства. Крім того річка Дністер є джерелом питного водопостачання. А також водні об'єкти республіки використовуються для здійснення рибальства і відпочинку.

До забруднення водних об'єктів республіки призводить:

- скидання недостатньо очищених або взагалі неочищених стічних вод;
- незабезпеченість очисними спорудами зливової каналізаційної мережі;
- недостатній контроль за якістю стічних вод що скидаються у міську каналізаційну мережу промисловими підприємствами;
- стік забруднюючих речовин з полів, території складів тваринницьких та птахо комплексів, стихійних звалищ відходів;

- відсутність встановлених водоохоронних і санітарних зон, або порушення правил їх експлуатації.

В регіоні основними джерелами забруднення річки Дністер є «Рибницький цементний комбінат», «Молдавська ГРЕС», комунальні господарства [19].

3.1.2 Забруднення атмосферного повітря

Останнім часом на території ПМР спостерігається зменшення антропогенного навантаження на атмосферне повітря в наслідок спаду промислової діяльності.

З 1995 року викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря скоротилися більш ніж в два рази з 68,8 тис.т до 29,5 тис.т. Основними джерелами забруднення атмосферного повітря є «Молдавська ГРЕС», «Молдавський металургійний завод», «Рибницький цементний комбінат», підприємство «Тираспільтрансгаз». Слід зазначити, що майже 75% внеску у забруднення атмосферного повітря республіки вносить «Молдавська ГРЕС».

З 2003 року значно збільшилися обсяги викидів пересувних джерел забруднення, а саме автотранспорта.

Причинами забруднення атмосферного повітря є збільшення кількості приватного автотранспорту, використання етилованого бензину та дизельного палива низької якості, фізично та морально застаріле очисне обладнання на більшості діючих підприємств, застосування застарілих технологічних процесів на діючих підприємствах тощо.

Слід зазначити, що екологічні ризики які обумовлені забрудненням атмосферного повітря мають транскордонний характер. Транскордонний вплив мають викиди в атмосферне повітря оксидів сірки та азоту, пилу, золи, шлаків, що здійснює «Молдавська ГРЕС».

Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря ПМР в 2004 році склали 35,260 тис. т, в 2008 році – 34, 387 тис.т, в 2013 році – 66 тис.т [20].

А у 2017 році загальний обсяг викидів забруднюючих речовин значно скоротився і складав 44,7 тис.т [21].

3.1.3 Деградація земельних ресурсів

Майже 35% земельних ресурсів Придністров'я, що використовуються за сільгосппризначенням, є деградованими. Така ситуація склалася із-за наявності ерозійних процесів, що призводить до опустелювання та зменшення біорізноманіття. За рахунок ерозійних процесів і деградації земельних ресурсів зменшується родючість земель. Так за даними вчених [14] загальна родючість сільськогосподарських угідь, що розташовані в басейні нижньої течії Дністра склали лише 43,4 %.

3.1.4 Скорочення лісових ресурсів

Придністров'я відносять до лісо дефіцитних регіонів. Всі лісові масиви, що розташовані в цьому регіоні не мають промислового значення. Вони виконують тільки водоохоронні, полезахисні, екологічні, санітарно-гігієнічні і рекреаційні функції.

На теперішній час лісові ресурси Придністров'я мають загальну площу 36,4 тис.га.

З 1945 року загальна площа природних лісів Придністров'я скоротилася на 50% [18].

Така картина спостерігається за рахунок того, що ліси вирубувалися для відведення земель для сільського господарства, здійснювалися незаконні рубки і випас скота, а відновлення лісових масивів майже не здійснюється [18].

3.1.5 Збереження біорізноманіття в Придністров'ї

Площа об'єктів ПЗФ на лівому березі річки Дністер складає 2534 га, це всього 1% всієї території регіону. До найбільш крупних територій, що особливо охороняються відносяться:

- заповідник «Ягорлик» (1008га);
- заказник «Ново-Андріяшевка» (307 га);
- іхтіологічний заказник «Турунчук» [11.]

Незначна площа територій, що особливо охороняються, та їх відокремленість, не сприяють збереженню біорізноманіття регіону.

3.2 Екологічна ситуація в Придністров'ї

Екологічна обстановка в регіоні безпосередньо впливає на розвиток туристично-рекреаційної діяльності в республіці.

На стан навколишнього природного середовища ПМР у більшому ступеню впливають транспорт, промислові підприємства та сільське господарство.

В даному розділі характеристику екологічної ситуації у ПМР біло проведено за даними що наведені у Докладі про стан навколишнього середовища у 2017 році [21].

Стан атмосферного повітря. На стан атмосферного повітря республіки впливають викиди забруднюючих речовин стаціонарних та пересувних джерел.

В 2017 році загальні викиди забруднюючих речовин склали 44,7 тис.т. Дані про викиди забруднюючих резон за період з 2013 по 2017 рр. наведено у табл.3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Придністров'я за період з 20013-2017рр

Рік	Загальний обсяг викидів, тис.т	Обсяг викидів стаціонарних джерел, тис.т	Обсяг викидів пересувних джерел, тис.т
2013	66,1	22,8	43,3
2014	60,1	13,6	46,5
2015	50,2	14,1	36,1
2016	45,8	12,9	32,9
2017	44,7	12,6	32,1

Як бачимо з таблиці спостерігається зменшення викидів і у загальному обсязі і від стаціонарних і пересувних джерел окремо.

Основний вклад у забруднення атмосфери вносять пересувні джерела майже 72 %.

Основну долю в забруднення атмосферного повітря стаціонарними джерелами вносять об'єкти теплоенергетики.

На стан навколишнього природного середовища впливає не тільки кількість викидів, а і їх склад. Структура викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел наведена у табл.3.2.

Таблиця 3.2 – Структура викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря у 2017 році

Назва забруднюючої речовини	Обсяг викиду стаціонарними джерелами, тис.т	Обсяг викиду пересувними джерелами, тис.т
Оксид вуглецю (CO)	5,8	22,5
Оксиди азоту (NO)	4,6	2,5
Тверді речовини	1,3	0,8
Оксиди сірки (SO)	0,1	0,8
Вуглеводні	0,7	5,5
Інші речовини	0,09	-

Основний вклад у рівень забруднення атмосферного повітря ПМР у 2017 році від стаціонарних джерел вносили такі забруднюючі речовини як оксид вуглецю (5,8 тис.т) і оксиди азоту (4,6 тис.т).

Основну долю у рівень забруднення атмосфери пересувними джерелами викидів вносять також оксид вуглецю (22,5 тис.т) , а також вуглеводні (5,5 тис.т). Крім того значний внесок дають викиди оксидів азоту (2,5 тис.т).

Валові викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря конкретних міст і районів республіки наведено у табл.3.3.

Таблиця 3.3 – Валові викиди забруднюючих речовин по містах республіки

Назва населеного пункту	Валові викиди , т
Тираспіль	11904,8
Дністровськ	4959,4
Бендери	5433,9
Рибниця	9491,5
Дубоссари	2871,3
Слободзея	7669,0
Григориопіль	1595,3
Каменка	759

У м.Тираспіль валові викиди у 2017 році становили 11,9 тис.т, від стаціонарних джерел – 1,5тис.т, а від пересувних 10,4тис.т. Основними стаціонарними джерелами викидів є котельні підприємства «Тирастеплоенерго», когенераційної електростанції ТОВ «Тиротекс-Енерго» і когенераційної електростанції ТОВ «Тираспольтрансгаз- Придністров'я». На долю цих підприємств припадає 63% всіх викидів (989т). Слід відзначити, що для міста Тираспіль викиди забруднюючих речовин від пересувних джерел складають 87% від валового обсягу викидів.

У м. Дністровськ валові викиди забруднюючих речовин у 2017 році склали майже 5тис.т , з них 4,8783 тис.т (98,4%) склали викиди стаціонарних джерел (в основному ЗАТ «Молдавська ГРЕС» - 4,8685тис.т).

У м. Бендери загальний валовий викид забруднюючих речовин у 2017 році склав 5,4339 тис. Викиди стаціонарних джерел становили 11% від загальної кількості і склали 609,1 т. Найбільший внесок (54,8%) в ці викиди внесли котельні підприємства «Бендеритеплоенерго». На автотранспорт прийшлося 88,8% (4,8248 тис.т) загального викиду забруднюючих речовин.

У м. Рибниця загальний валовий викид забруднюючих речовин у атмосферне повітря склав 9,4915 тис.т, з них викиди стаціонарними джерелами склали 45% (4,3095 тис.т) від загального обсягу, а викиди пересувних джерел відповідно 55% (5,182 тис.т). Основний внесок у забруднення атмосферного повітря міста Рибниця вносить ВАТ «Молдавський металургійний завод» (3,017 тис.т) і ЗАТ «Рибницький цементний комбінат» (830 т). Загальний внесок цих двох підприємств у забруднення атмосферного повітря міста становив 89,3%. Для м. Рибниця доля викидів від пересувних джерел складала 54,6 % від загального обсягу викидів.

В Дубоссарському районі і м.Дубоссари загальна кількість викидів забруднюючих домішок у атмосферне повітря склала у 2017 році 2,8713 тис.т. Від стаціонарних джерел в атмосферу було викинуто 118 т (4%) і все це за рахунок роботи котелень (50,5 т), ТОВ «Темп-груп» (23,8 т), ЗАТ «Квінт» (17,7 т), ТОВ «Пиазис» (4,4 т). Від пересувних джерел в атмосферне повітря викидалося 2,7533 тис.т. Як бачимо у м.Дубоссари і в районі викиди пересувних джерел складають 96% від загального обсягу викидів.

В м. Григориопіль та у його районі валові викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря становили 1,5953 тис.т. Стаціонарні джерела підприємств, що розташовані у місті і районі викинули у атмосферу 81,7 т забруднюючих речовин. В основному це викиди котелень – 17,5 т, а також декількох промислових підприємств, таких як ТОВ «Григориопільський комбінат хлібопродуктів» - 9,2 т, ТОВ «Полімер» - 6,6 т, ТОВ «Анкорком» - 3,4 т. Пересувні джерела викинули у атмосферу міста і району 1,5136 тис.т, це майже 95% від загального викиду.

У м. Слободзея і його районі валові викиди у атмосферу склали 7,669 тис.т, з них стаціонарними джерелами – 978 т (13%), а пересувними джерелами – 6,691 тис.т (87%). Основним підприємством, що забруднює атмосферне повітря району є ТОВ «Тираспільтрансгаз-Придністров'я» (837т).

У м. Каменка валові викиди забруднюючих речовин склали 759 т, з них 30т (4%) викинули стаціонарні джерела (котельні підприємства «Тираспільенерго», санаторій «Дністр») і 729т (96%) викинули пересувні джерела.

Моніторинг якості атмосферного повітря на території ПМР здійснюється у трьох містах, а саме: в м.Тираспіль (спостереження здійснюються по 6 домішкам), в м. Бендери (по 5 домішкам) і м.Рибниця (по 4 домішкам).

Якщо розглядати дані моніторингу якості атмосферного повітря в різних містах республіки то слід відзначити , що у м. Тираспіль у 2017 році концентрація пилі у атмосферному повітрі склала у середньому $0,05 \text{ мг/м}^3$ (0,1 ГДК). Середньорічні концентрації двоокису сірки складають $0,001 \text{ мг/м}^3$ (0,2 ГДК). Середньорічні показники концентрації оксиду вуглецю склали $1,5 \text{ мг/м}^3$ (0,3ГДК). Забруднення атмосфери міста двоокисом азоту остається не змінним останніми трьома роками , середньорічна концентрація за цією домішкою складає $0,02 \text{ мг/м}^3$ (0,1ГДК). У місті Тираспіль не сприятливою є ситуація, пов'язана із вмістом в атмосферному повітря фенолу. Середньорічна концентрація фенолу у атмосферному повітрі міста спостерігалася на рівні $0,006 \text{ мг/м}^3$ (2ГДК). По формальдегіду середньорічна концентрація спостерігається на рівні $0,003 \text{ мг/м}^3$ (0,08ГДК).

У м. Бендери моніторинг якості атмосферного повітря у 2017 році показав такі середньорічні рівні концентрацій забруднюючих речовин: пил – $0,04 \text{ мг/м}^3$ (0,08ГДК), двоокис сірки - $0,001 \text{ мг/м}^3$ (0,2ГДК), оксид вуглецю - $1,3 \text{ мг/м}^3$ (0,26ГДК), двоокис азоту - $0,02 \text{ мг/м}^3$ (0,1ГДК), формальдегід – $0,008 \text{ мг/м}^3$ (0,2ГДК).

У місті Рибниця моніторинг якості атмосферного повітря у 2017 році показав такі середньорічні концентрації забруднюючих речовин: пил –

0,09мг/м³ (0,18ГДК), двоокис сірки - 0,002 мг/м³ (0,1ГДК), оксид вуглецю - 1,0мг/м³ (0,2ГДК), двоокис азоту - 0,02 мг/м³ (0,1ГДК), формальдегід - 0,008мг/м³ (0,2ГДК).

Стан водних об'єктів.

Водоспоживання. Суб'єкти господарювання та населення республіки здійснюють водоспоживання з річки Дністер, Кучурганського водосховища, річки Турунчук, а також з артезіанських свердловин. Артезіанські свердловини використовуються для питних і госппобутових потреб населення. Поверхневі води використовуються для промислових потреб, а також для зрошення і риборозведення [21].

Таблиця 3.4 – Водоспоживання та втрати води по містах і районах у 2017р.

Населений пункт	Водоспоживання, тис.м ³	Втрати, тис.м ³	% втрат від загального водоспоживання
м. Тираспіль	13680,4	1537,6	11,2
м. Дністровськ	754,9	198,6	26,3
м. Бендери	7575,3	2749,8	36,3
м. Рибниця і р-н	8257,43	1272,5	15,4
м. Слободзея і р-н	3434,7	930,8	27,1
м. Григориопіль і р-н	8734,4	1459,7	16,7
м. Дубоссари і р-н	18696,06	5426,6	29,0
м. Каменка і р-н	527,1	130,8	24,8

За 2017 рік в цілому по республіці було здійснено водозабір у обсязі 735103,3 тис.м³, з них м. Тираспіль – 13680,4 тис.м³; м. Дністровськ – 674197,9 тис.м³; м. Бендери – 7575,3 тис.м³; м. Рибниця і його район – 8257,4 тис.м³; м. Слободзея і Слободзейський район – 18696,1 тис.м³; м. Григориопіль і Григориопільський район – 8734,4 тис.м³; м. Дубоссари і Дубоссарський район – 3434,7 тис.м³; м. Каменка і Каменський район – 527,1 тис.м³.

З артезіанських свердловин у 2017 році було спожито 32756,2 тис.м³, а з поверхневих об'єктів – 702347,1 тис.м³. Майже 96% всього обсягу водоспоживання з поверхневих об'єктів здійснює «Молдавська ГРЕС» (вода використовується для охолодження обладнання).

Більш ніж 23% (7652,3 тис. м³) питної води, що споживається з підземних горизонтів, втрачається на протязі року. Найбільша кількість таких втрат спостерігається у м. Бендери – 2749,8 тис. м³. В цьому місті втрати питної води становлять 36,3% від загального водоспоживання району. Основною причиною втрати питної води є незадовільний стан міської водопровідної мережі.

Водовідведення. У 2017 році у поверхневі водні об'єкти республіки було скинуто 20,4млн.м³ стічних вод, тому числі: очищених до норми – 18,2 млн.м³ (89,2%); очищених недостатньо – 1,2 млн.м³ (5,9%); скинуто без очищення у відповідні накопичувачі – 0,2 млн.м³ (1%); очищених умовно – 0,8 млн.м³ (3,9%).

Очищення стічних вод міст республіки здійснюється на очисних спорудах, але у інших населених пунктах такі очисні споруди відсутні.

В м. Тираспіль очищення стічних вод і промислових і господарчо-побутових здійснюється на міських каналізаційних очисних спорудах (КОС). Тут здійснюється механічна та біологічна очистка. Після очищення стічні води скидаються у річку Дністер. Ефективність роботи КОС по БСК₅ становить 95,7%, по завислим речовинам – 94,1%, по нафтопродуктам – 94,1%, по азоту амонійному – 95,4% [21]. Вміст забруднюючих речовин у стічних водах, що потрапляють у річку Дністер після очищення не перевищує встановлених норм.

В м. Бендери очищення стічних вод здійснюється на двох об'єктах: міські очисні споруди і очисні споруди «Північна промзона». Стічні води від житлових будинків і підприємств міста поступають на міські очисні споруди, і проходять механічну і біологічну очистку. Після чого вони скидаються в річку Дністер. Ефективність роботи міських очисних споруд по БСК₅ становить 97,5, по завислим речовинам – 94,7%, по нафтопродуктам – 90,8%, по азоту амонійному – 94,7%. На очисних спорудах «Північна промзона» також здійснюється механічна та біологічна очистка. В середньому за рік ці споруди очищують 0,3-0.6 тис. м³ промислових стоків за добу (22% від проектної потужності).

Очисні споруди м. Рибниця очищують і побутові і промислові стічні води. На цих спорудах здійснюється механічна і біологічна очистка з ефективністю по БСК₅ – 96,9%, по завислим речовинам – 94,3%, по нафтопродуктам – 93,9%, по азоту амонійному – 98,0%. Після очищення стічні води поступають до річки Дністер [21]. За даними лабораторного контролю у 2017 році у стічних водах після очищення на очисних спорудах було зафіксовано перевищення концентрації нітратів у 1,1 рази, нітритів у 1,1 рази, азоту амонійного у 1,2 рази.

Взагалі слід зазначити, що в інших населених пунктах ПМР існують 50 очисних споруд з яких працюють 14. З більшості населених пунктів республіки де очисні споруди не працюють стічні води потрапляють в найкращому випадку в пруди-накопичувачі, а в більшості випадків прямо в водні об'єкти без будь-якого очищення. Це призводить до забруднення поверхневих і підземних вод. У 2017 році загальна кількість забруднюючих речовин, що потрапили в річку Дністер склала 460,8т.: завислих речовин – 244,9 т (53,1% від загальної кількості), БСК₅ – 144,9т (31,4%), азот амонійний – 67,1т (14,6%) і найменше нафтопродуктів – 3,9т (0,8%) [21].

Однією з основних проблем республіки є проблема очищення поверхневих стоків. На більшості підприємств республіки локальні очисні споруди по очищенню поверхневих стоків відсутні.

Стан водних об'єктів. Основними водними об'єктами Придністров'я є р.Дністер і її притоки, Кучурганське водосховище.

Крім того по території республіки протікає 19 річок.

Найбільшу занепокоєність викликає стан річки Дністер, так як її води використовуються для зрошення сільськогосподарських земель, за питним призначенням (м.Рибниця, а також м.Одеса), для риборозведення, а також для відпочинку людей. Проблемними з точки зору якості води є ділянки річки біля міст Тираспіль і Бендери, бо саме в цих містах спостерігається найбільше антропогенне навантаження. В 2017 році на цих ділянках річки спостерігалися значні забруднення річки нафтопродуктами, жирами, СПАВами, азот

амонійним, нітратами. Нижче м. Рибниця у створі спостережень були зафіксовані кислотні скиди, що призвело до загибелі гідробіонтів р.Дністер. Часто спостерігається зниження концентрації розчиненого кисню нижче допустимого мінімуму у струмку Світлий, який протікає по ділянці приватної жилої зони м.Тираспіль. Окрім того тут спостерігаються перевищення концентрацій по таких показниках як: азот амонійний – 2ГДК, нафтопродукти – 2,3ГДК, завислі речовини – 1,6ГДК, СПАВ – 2,6ГДК, БСК₅ – 2,1ГДК, по жирам (їх наявність у водоймі зовсім не є допустимою). Води струмка Світлий також забруднюються побутовими стоками приватних будинків.

Ще один струмок що протікає в м.Тираспіль це струмок Колкотовий. Концентрації забруднюючих речовин в водах цього водотоку перевищують встановлені норми, а саме: по завислим речовинам в 3,6 рази, по нафтопродуктам – в 4,8 рази, сПАВ – в 3,5 рази, аміаку – в 14 разів, по БСК₅ – в 10,8 рази. Важливо зазначити що прибережна водоохоронна зона струмка Колкотовий засмічується побутовими відходами.

Екологічна обстановка річки Дністер значно погіршується ще із-за так званого режиму «гідрологічної посухи» та значного підвищення температури протягом тривалого часу. Маловодність річки Дністер пов'язана із антропогенною складовою, а саме з роботою Ново-Дністровської ГАЕС. Саме її регульовані попуски впливають на водний режим річки Дністер.

Така якість вод річки Дністер остається не змінною останні 20 років [21].

Ще одним із важних водних об'єктів Придністров'я є Кучурганське водосховище. Цей об'єкт використовується для охолодження обладнання Молдавської ГРЕС. А також для зрошення сільськогосподарських земель, для рибогосподарських цілей та для водопостачання м. Дністровськ. Води водосховища мають підвищену мінералізацію (сульфатно - хлорідний клас, натрієва група), вода є помірно жорсткою. З роками експлуатації водосховища у воді підвищується вміст солі. У 2017 році середня ступінь мінералізації води Кучурганського водосховища перевищувала допустиму норму в 2,4 рази. Висока мінералізація води водосховища спостерігається за рахунок стоку

високо мінералізованих вод р.Кучурган; випаровування води; за рахунок скиду перегрітих вод електростанції, вимивання солей з сільськогосподарських угідь що зрощуються.

Земельні ресурси. Земельні ресурси це один з найважливіших природних ресурсів. Земельні ресурси Придністров'я мають значну кількість проблем які пов'язані з такими негативними процесами і явищами як: водна та вітрова ерозії, опустелювання і підтоплення земель, забруднення пестицидами, агрохімікатами і важкими металами, зменшення родючості. Виділяють дві групи факторів деградації земель: сільськогосподарська і промислова. До сільськогосподарської групи відносяться такі фактори як: зменшення площі лісових масиві, вторинне засолювання ґрунту, опустелювання, нераціональне використання с/г земель, використання пестицидів і агрохімікатів. До промислової групи факторів деградації земель можна віднести: видобування корисних копалин, забруднення важкими металами і іншими токсинами, створення водосховищ, підтоплення тощо [24].

Станом на 1 січня 2018 року площа земельних ресурсів республіки складала 367100 га. (табл.3.5).

Таблиця 3.5 – Площа земель ПМР за категоріями станом на 1 .01.2018р. [21]

Категорія земель	Площа станом на 1 січня 2018р., га
Землі сільськогосподарського призначення	222 454
Землі державного резервного фонду	40 754
Землі населених пунктів	56 233
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, радіо- телебачення, інформатики, енергетики, оборони і іншого призначення	7 100
Землі територій і об'єктів, що особливо охороняються	1 234
Землі лісового фонду	29 949
Землі водного фонду	9 333
Землі державного запасу	43
Разом земель:	367 100

Як бачимо з табл.3.5 в регіоні найбільша площа земель має сільськогосподарське призначення (майже 72%). Землі лісового фонду

складають 7,6%. 282,6 тис.га земель відносяться до родючих земель сільськогосподарського призначення, які у більшості своїй є розораними (237,8 тис.га). 21,1 тис.га земель відведено під багатолітні насадження, з них пасовища і сінокоси – 23,7 тис.га, сади – 12,6 тис.га, виноградники - 7,1 тис.га [23].

Лісові ресурси. Площа лісового фонду Придністров'я складає майже 30 тис.га. (см.табл.3.5). Землі лісового фонду розміщені у трьох округах:

1. Каменський округ (лісостеповий);
2. Дубоссарський округ (гирнецова лісостеп);
3. Кучурганський округ (типчакowo-ковильна степ).

В Каменському лісостеповому окрузі лісові масиви розташовуються по схилах річки Дністер та її протоків, деякі лісові масиви знаходяться на високих терасах (Калагір, Бугорня тощо). Тут представлені такі породи дерев як: дуб, липа, клен, черешня лісова.

У Дубоссарському гирнецовому лісостепу лісові масиви представлені невеликими урочищами на вершинах глибоких ярів інколи на приярових ділянках плато (урочище Черниця). Також тут спостерігаються поодинокі дерева або їх невеликі групи. Найбільша кількість таких лісових рослин зберіглася у верхів'ях малих річок на схилах Подільської височини (с.Карманово, Колосово) [25].

У Кучурганському типчакowo-ковильному степу спостерігаються залишки колись дуже значних дубово-ясеневих лісових масивів. У зв'язку з значною розораністю земель цього регіону ці лісові масиви значно скоротилися і сьогодні спостерігаються їх незначна кількість.

Отже найбільша площа лісових масивів спостерігається на півночі республіки у Каменському лісостеповому окрузі – 16,3%. В Центральній частині республіки (Дубоссарський гирнецовий лісостеп) лісові масиви займають 10,5 % земель. Найменша кількість лісових масивів спостерігається на півдні республіки у Кучурганському степовому окрузі – 5% [26].

У лісовий фонд республіки входить 1,163 тис га лісів, які розташовані на землях сільгоспідприємств. Це лісопосадки з листяними (82%) та хвойними

(18%) породами дерев. Ці лісо полоси виконують природоохоронну функцію. Якщо співвідносити один до одного землі сільськогосподарського призначення та лісові екосистеми то спостерігається така картина: у Каменському та Рибницькому районах республіки від 1:4 до 1:6; в Григориопільському районі 1:10, а в Слободзейському районі 1:18 [26].

Такі результати говорять про те що в південній частині республіки необхідно значно збільшити площі лісових масивів за рахунок висадження нових зелених насаджень.

Сучасна екологічна ситуація в ПМР склалася за рахунок таких факторів як: велика щільність населення; невелика площа лісів; енергоємність виробничих процесів; ступень морального та фізичного зносу основних фондів; повільна швидкість впровадження ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій; не раціональне природокористування.

Виходячи з екологічної ситуації туристично-рекреаційні ресурси республіки можна оцінити за 10-ти бальною шкалою. Район де зовсім відсутні промислові підприємства оцінюється у максимальну кількість балів (10 балів). Наявність промислових підприємств і відповідно ступень забруднення навколишнього середовища знижує кількість балів. Така оцінка була проведена в роботі [14]. Результати оцінки приведені на рис.3.1.

Як бачимо, Каменському р-ну присвоєно 10 балів, Дубоссарському – 9, Григориополівському – 10, Слободзейському – 8, м.Каменка – 10, м.Рибниця – 4, м.Дубоссари – 8, м.Григориопіль – 9, м.Слободзея – 9, м.Тираспіль – 6, м.Бендери – 7, м.Дністровськ – 5 [14].

Тож можна зробити висновок що за екологічною ситуацією найбільш привабливішими для розвитку рекреації і туризму є такі міста і райони як: Каменський р-н, м.Каменка, Григориополівський р-он, м.Григориопіль, м.Слободзея і Дубоссарській р-н. Найменш привабливим є м.Рибниця і м. Дністровськ.

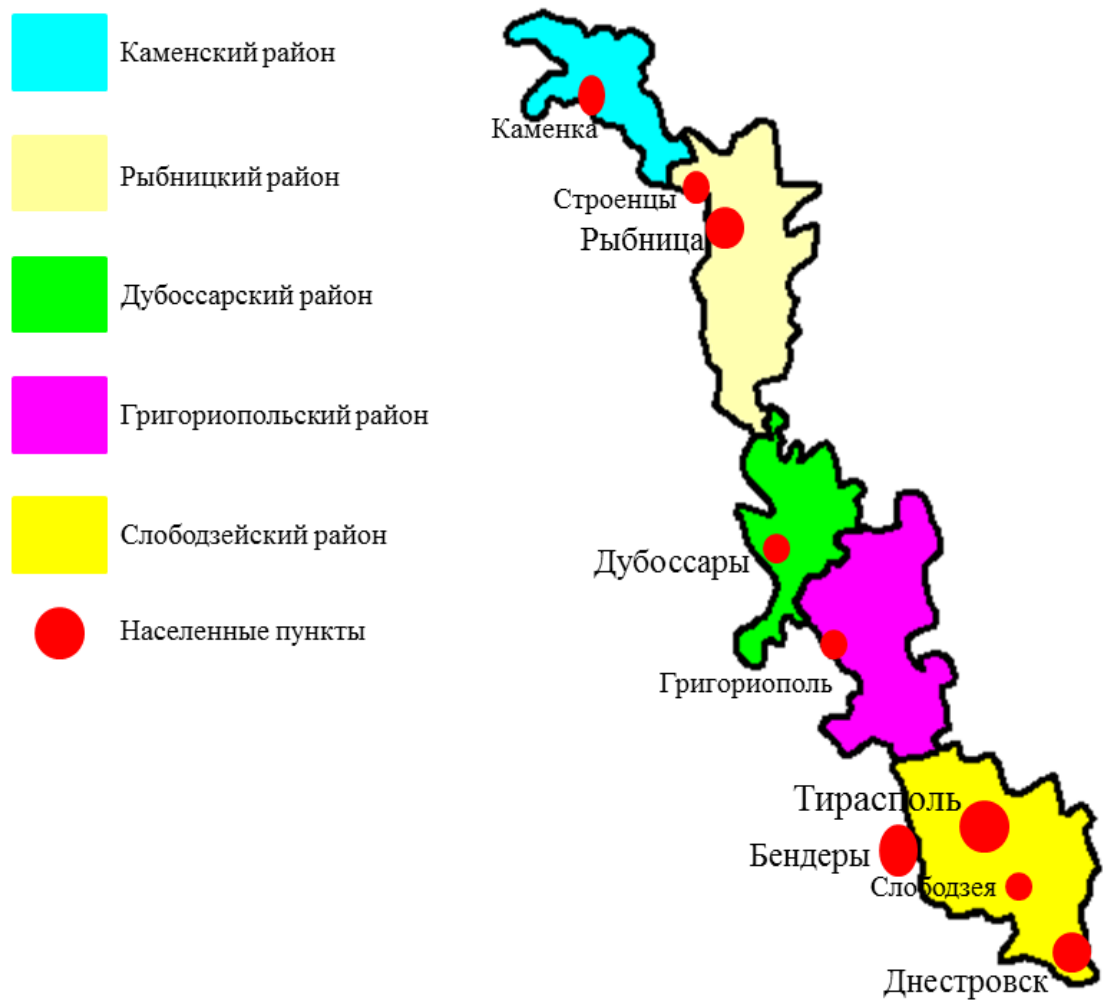

Рисунок 3.1 – Бально-індексна оцінка екологічних ресурсів ландшафтно-рекреаційних районів та населених пунктів Придністров'я [14].

4 ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИДНІСТРОВ'Я

На території Придністровської Молдавської Республіки спостерігаються усі необхідні для розвитку туризму і рекреації ресурси, а саме природні, історико-культурні і ландшафтні. Проблема слабого розвитку цієї сфери діяльності в тому, що фактично вона не має а ні фінансової підтримки, а ні підтримки з боку податкових пільг, а ні інформаційної підтримки.

Аналізуючи туристично-рекреаційний потенціал Придністров'я було встановлено, що на даній території можна розвивати такі види туризму як: екологічний, історико-культурний, етнографічний, винний, еготуризм.

Але слід зауважити, що розвиток туризму в Придністров'ї пов'язаний із спільними туристичними проектами з республікою Молдова. І такі спільні проекти існують. Наприклад, спільні проекти Агентства регіонального розвитку Придністров'я з різними організаціями Молдови, які були реалізовані у 2013-2019рр.:

- «Ріка закріплює співробітництво дністровських сіл за допомогою розвитку сільського, екологічного і культурного туризму» (з 20.12.2013р. по 19.12.2014р.);
- «Жінка і ремесло» (з вересня 2015 по вересень 2016р.);
- «Консолідація туристичних бізнес відносин на обох берегах Дністра через розвиток сталого партнерства» (липень 2016 р.);
- «Взаємодії туристичного бізнесу на двох берегах Дністра»;
- «Будування ділових відносин у готельному бізнесі обох берегів Дністра»;
- «Створення спільних Молдово-Придністровських туристичних маршрутів на території басейну р.Дністер».

На підставі спільних проєктів створено туристичну карту, яка наведена на рис.4.1

Рисунок 4.1 – Туристична карта басейну р.Дністер на території ПМР і Молдови [22].

Розвиток туризму можливий тільки тоді коли є значний потік туристів. Щоб забезпечити приток туристів на територію республіки необхідно створити індустрію туризму з якісним і не дорогим відпочинком.

Для ПМР основною проблемою для розвитку туризму є політичний фактор, а саме те що республіка є «невизнаною» і «ізолюваною». Саме через це, однією з важливіших задач розвитку туризму в ПМР є створення туристичного іміджу республіки в цілому, та її окремих туристичних районів.

Райони, які б могли стати туристичними центрами республіки наведено на рис.4.2.

Такі туристичні кластери були запропоновані в роботі [14] Палійом В.Л.

Для розвитку туристичного і рекреаційного потенціалу республіки необхідно зосередити зусилля на розвитку бальнеологічного, винного, релігійного, військово-історичного, спортивного, етнографічного та екологічного видів туризму.

Найбільш продуктивними для розвитку всіх, зазначених вище, видів туризму можуть бути три туристично-рекреаційних райони: Тираспольсько-Бендерський, Дубоссарський і Рибницько-Каменський.

Отже для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Придністров'я можна запропонувати такі шляхи:

1. Створити туристично-рекреаційну інфраструктуру;
2. Спростити процедуру перетину кордону для громадян, для в'їзду /виїзду громадян, що бажають відпочити на території республіки, а також спростити процедуру реєстрації;
3. Скасувати обмеження на вивіз туристами за межі республіки продукції, що є візитною карточкою Придністров'я;
4. Запровадити пільгові механізми кредитування для підтримки розвитку внутрішнього туризму;

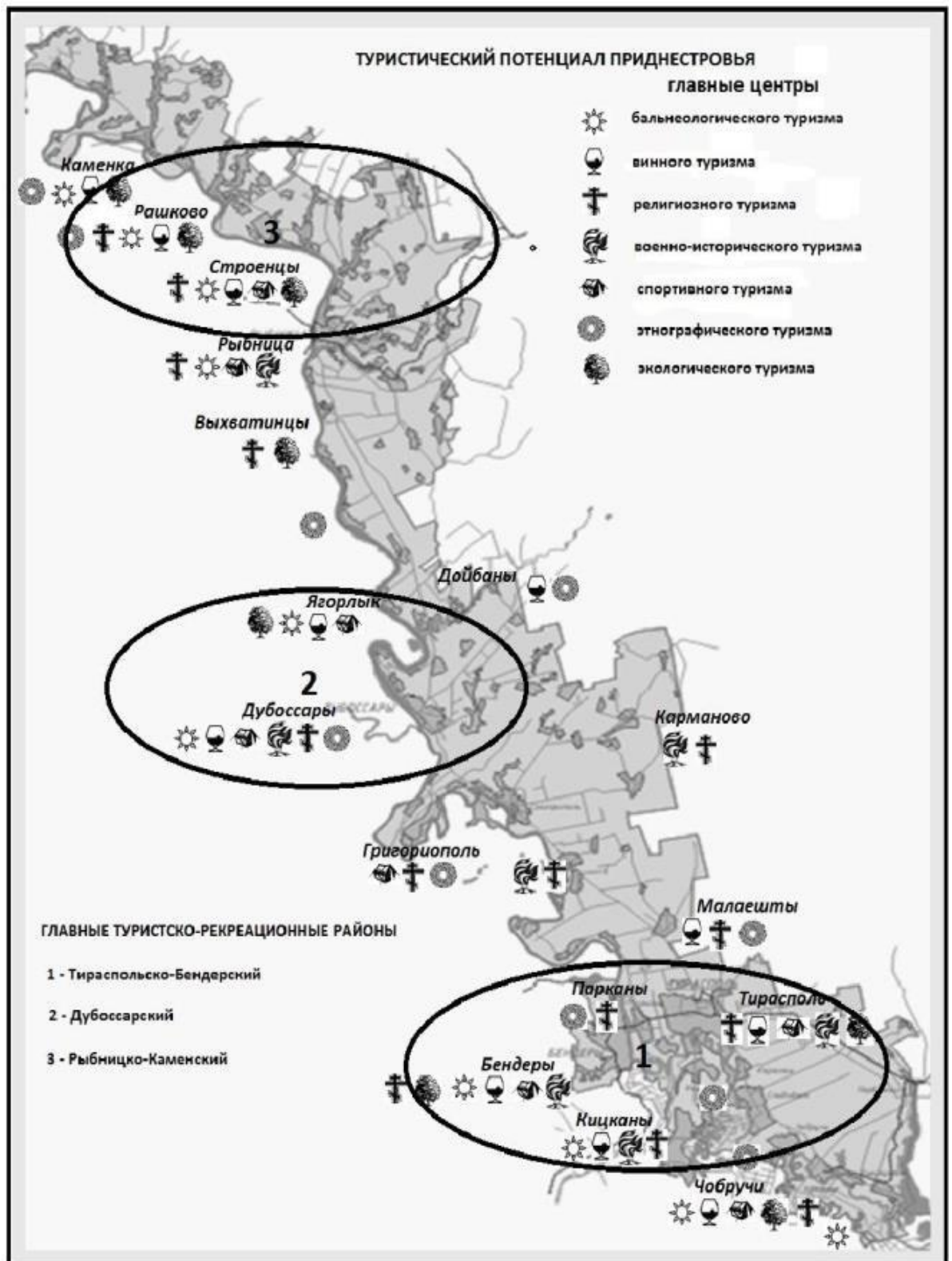

Рисунок 4.2 – Туристичний потенціал Придністров'я [14].

5. Забезпечити рекламне інформування туристичних об'єктів на внутрішньому ринку та за кордоном;
6. Проводити наукові дослідження, спрямовані на розвиток туристичної діяльності республіки;
7. Для розвитку, вже існуючих туристичних маршрутів, створювати на їх території міні-готелі, хостели, гостинні будинки;
8. Забезпечувати дотримання вимог природоохоронного законодавства та вимог раціонального природокористування при організації туристичної діяльності з метою збереження (або хоча б не погіршення) якості довкілля;
9. Розробляти нові комплексні туристичні маршрути, які б охоплювали територію і ПМР і Молдови з усіма заходами і програмами які уже реалізуються тур фірмами;
10. Залучення іноземних інвесторів для створення туристичних об'єктів і комплексів, через економічні пільги.

Проведення вище зазначених дій, разом з ефективним і раціональним використання природних ресурсів республіки, призведе до підвищення якості послуг у сфері туризму і підвищить її конкурентоспроможність.

В республіці розроблена туристична програма «Винний шлях Придністров'я і Молдови», метою якої є стимулювання розвитку виноградо-виноробного туризму. Цей вид туризму є найбільш привабливим для республіки і найбільш прибутковим. Але реалізація цієї програми не на належному рівні. Для розвитку цього виду туризму можна запропонувати винні туристичні маршрути по території республіки і Молдови що наведені на рис. 4.3 -4.7 [14].

1 маршрут:
 г.Тирасполь «КВИНТ» -
 с.Дойбаны - г.Дубоссары «Букет
 Молдавии» - с.Бранешты -
 п.Криково - г.Кишинев (ночевка) -
 с.Малые Милешты - с.Пухой
 «Аскони» - г.Бендеры -
 г.Тирасполь

Рисунок 4.3 – Туристичний винний тур за маршрутом №1 [14].

2 маршрут:
 г.Тирасполь «КВИНТ» -
 г.Дубоссары
 «Букет Молдавии» - с.Дойбаны -
 г.Рыбница (ночевка) - с.Строенцы
 - г.Каменка - (ночевка) - «Чатэу
 Вартели» - с.Бранешты -
 п.Криково - г.Кишинев (ночевка) -
 с.Малые Милешты - с.Пухой
 «Аскони» - г.Новые Анены -
 г.Бендеры – г.Тирасполь (ночевка).

Рисунок 4.4 – Туристичний винний тур за маршрутом №2 [14].

3 маршрут:
 г.Тирасполь «КВИНТ» -
 г.Бендеры - с.Пуркары -
 с.Крокмаз «Эт Четера» -
 г.Каушаны (ночевка) - с.Пухой
 «Аскони» - с.Малые Милешты -
 г.Кишинев (ночевка) - п.Криково
 с.Бранешты - «Чатэу Вартели» -
 с.Дойбаны - г.Дубоссары «Букет
 Молдавии» - г.Тирасполь

Рисунок 4.5 – Туристичний винний тур за маршрутом 3 [14].

4 маршрут:
 г.Тирасполь «КВИНТ» -
 г.Бендеры - с.Пуркары -
 с.Крокмаз «Эт Четера» -
 г.Каушаны (ночевка) с.Пухой
 «Аскони» - с.Малые Милешты -
 г.Кишинев (ночевка) - п.Криково -
 с.Бранешты - «Чатэу Вартели» -
 г.Каменка - с.Строенцы -
 с.Рашков - г.Рыбница (ночевка) -
 с.Дойбаны - г.Дубоссары «Букет
 Молдавии» - г.Тирасполь

Рисунок 4.6 – Туристичний винний тур за маршрутом №4 [14].

Винний туристско-рекреаційний маршрут «Вкус Придністровського сонця»

**г. Тирасполь «КВИНТ» -
г. Дубоссары «Букет Молдавии»
- с. Дойбаны - г. Рыбница
(ночівка) - с. Строченцы –
с. Рашков – г. Каменка –
г. Тирасполь – г. Слободзея -
с. Чобручи - с. Незавертайловка
- г. Тирасполь**

Рисунок 4.7 – Туристичний винний тур за маршрутом №5 [14].

Взагалі то, туристична діяльність це складній міжгалузевий комплекс. Важливим завданням провадження такої діяльності є забезпечення збереження довкілля. Для того щоб підтримувати екологічний баланс територій і природних ландшафтів проводити природоохоронні заходи.

Використання природних рекреаційних ресурсів має здійснюватися під постійним спостереженням за станом і змінами навколишнього природного середовища, для того щоб своєчасно здійснювати зменшення ступеню і режимів природокористування.

Важливим шляхом розвитку туризму у республіці має стати розвиток в'їзного міжнародного туризму, що сприятиме і розвитку добросусідських відносин із суміжними державами.

Рекреаційно-туристична діяльність це не тільки вид економічної діяльності, але й фактор який сприяє формуванню іміджу республіки у сучасному світі.

Для вирішення проблеми розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в ПМР необхідно:

- розробити спеціалізовану програму розвитку туризму в республіці;
- здійснити достовірну оцінку рекреаційного і туристичного потенціалу республіки;
- здійснити рекламу туризму республіки, за рахунок розповсюдження відповідних буклетів, книжок, туристичних мап з вказівкою маршрутів і турів тощо;
- підвищити рівень підготовки фахівців туристичної галузі та готельного бізнесу;
- створити умови для збільшення випуску виробів народного промислу;
- створити стимули для створення інфраструктури для об'єктів туристичного бізнесу;
- максимально використовувати рекреаційні ресурси для місцевих мешканців.

ВИСНОВКИ

Територія на якій знаходиться Придністровська Молдавська республіка відрізняється своєрідними і багатими рекреаційними ресурсами, а саме:

- вкрай вигідне географічне розташування, близько до Чорного моря та Карпатських гір;
- горбкувато-рівнинний рельєф (тут спостерігаються височини, долини річок і низини);
- сприятливий помірно-континентальний клімат (коротка малосніжна і мало морозна зима, та жарке тривале літо);
- значна кількість водних об'єктів (р.Дністер та її притоки , Дубосарське і Кучурганське водосховища ті інш.);
- наявність лікувальних джерел мінеральних вод (Молдавський артезіанський басейн – за фізико-хімічними властивостями мінеральні води тут поділяються на сульфатні, радонові, кремністі.);
- багата і різноманітна рослинність (наявні західно-європейські, східно-європейські та середземноморські види рослинності);
- специфічні природні рекреаційні ресурси (природні пам'ятники, заказники, заповідник «Ягорлик», палеонтологічний пам'ятник «Колкотова балка» тощо).

Крім того, в республіці розвинута виноробна діяльність і виноградарство.

Рекреаційний потенціал республіки складається також з таких складових як: мережа транспортних шляхів, наявність санаторно-курортних та туристично-рекреаційних об'єктів, підприємств торгівлі, харчування, культурних та спортивних установ тощо. В санаторії «Дністер», який розташований в м.Каменка, здійснюється аеротерапія, геліотерапія, бальнеологічне лікування та лікування грязями , а також такий унікальний вид лікування як ампелотерапія (виноградолікування).

Виділяються також соціально-економічні рекреаційні ресурси до яких входять екскурсійні об'єкти, а саме пам'ятники історії, архітектури, музеї, храми та собори, костели тощо.

На території ПМР найбільш привабливими місцями для відпочинку є узбережжя річки Дністер. Саме тут і з'являються основні екологічні проблеми, які пов'язані із забрудненням ґрунтів і водних об'єктів, накопичення побутових відходів, скороченням площ лісових масивів та із нераціональним використанням природних ресурсів.

Екологічна обстановка в регіоні безпосередньо впливає на розвиток туристично-рекреаційної діяльності в республіці.

На стан навколишнього природного середовища ПМР у більшому ступеню впливають транспорт, промислові підприємства та сільське господарство.

Аналіз екологічної ситуації в республіці проводився за даними що наведені у Докладі про стан навколишнього середовища у 2017 році [21].

Забруднення атмосферного повітря республіки здійснюється за рахунок стаціонарних та пересувних джерел. Загальні викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря постійно скорочуються і у 2017 році вони склали 44,7 тис.т. Причому, від стаціонарних джерел в атмосферу потрапляє 28% загального викиду, а від пересувних – 72%. Основними джерелами забруднення атмосферного повітря стаціонарними джерелами є «Молдавська ГРЕС», «Молдавський металургійний завод», «Рибницький цементний комбінат», підприємство «Тираспільтрансгаз». Дані моніторингу навколишнього природного середовища показали що в усіх крупних містах республіки (м.Тираспіль, м.Бендери і м.Рибниця) по усіх домішках за якими ведуться спостереження у 2017 році не спостерігалось перевищень ГДК.

Що стосується водних об'єктів Придністров'я, то найбільшу занепокоєність викликає стан річки Дністер, так як її води використовуються для зрошення сільськогосподарських земель, за питним призначенням (м.Рибниця, а також м.Одеса), для риборозведення, а також для відпочинку

людей. Проблемними з точки зору якості води є ділянки річки біля міст Тираспіль і Бендери, бо саме в цих містах спостерігається найбільше антропогенне навантаження. В 2017 році на цих ділянках річки спостерігалися значні забруднення річки нафтопродуктами, жирами, СПАВами, азот амонійним, нітратами.

Екологічна обстановка річки Дністер значно погіршується ще із-за так званого режиму «гідрологічної посухи» та значного підвищення температури протягом тривалого часу. Маловодність річки Дністер пов'язана із антропогенною складовою, а саме з роботою Ново-Дністровської ГАЕС. Саме її регульовані попуски впливають на водний режим річки Дністер.

Така якість вод річки Дністер остається не змінною останні 20 років [21].

Земельні ресурси Придністров'я мають значну кількість проблем які пов'язані з такими негативними процесами і явищами як: водна та вітрова ерозії, опустелювання і підтоплення земель, забруднення пестицидами, агрохімікатами і важкими металами, зменшення родючості.

Придністров'я відносять до лісо дефіцитних регіонів. Всі лісові масиви, що розташовані в цьому регіоні не мають промислового значення. Вони виконують тільки водоохоронні, полезахисні, екологічні, санітарно-гігієнічні і рекреаційні функції.

Сучасна екологічна ситуація в ПМР склалася за рахунок таких факторів як: велика щільність населення; невелика площа лісів; енергоємність виробничих процесів; ступень морального та фізичного зносу основних фондів; повільна швидкість впровадження ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій; не раціональне природокористування.

Існуючий туристично-рекреаційний потенціал Придністров'я дозволяє розвивати на даній території такі види туризму як: екологічний, історико-культурний, етнографічний, винний.

Аналізуючи туристично-рекреаційний потенціал Придністров'я можна зробити такі висновки:

1. Для розвитку туристично-рекреаційної діяльності республіки необхідно дотримуватися норм екологічної безпеки та збалансованого природокористування. На першому місці має стояти питання збереження водних ресурсів басейну річки Дністер.

2. Найбільшим рекреаційним потенціалом володіє Каменський, Григориопільський і Дубосарський райони.

3. Найменш привабливим для розвитку рекреації, з точки зору екологічної ситуації є м.Рибниця і м.Дністровськ.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Торгово-промышленная палаты Приднестровья. URL: <https://tiraspol.ru/o-pridnestrove/pridnestrove> .
2. Кусков А.С. Туристское ресурсоведение. Москва: «Академия», 2008. – 208 с.
3. Дроздов А.В. Основы экологического туризма. Москва: Гардарики, 2005. – 271 с.
4. Богданов С.А. Организация туристической деятельности. Москва: Форум, 2005. – 400 с.
5. Колбовский Е.Ю. Экологический туризм и экология туризма. Москва: «Академия», 2006. – 256с.
6. Худеньких Ю.А. Подходы к оценке туристского потенциала территории на примере районов Пермского края // География и туризм: Сб. науч.тр./ Перм.ун- т. Пермь: 2006. вып.№2.С.217-230.
7. Боголюбова С.А. Эколого-экономическая оценка рекреационных ресурсов. Москва: «Академия», 2009. – 256с.
8. Палий В.Л. Экологический императив развития рекреационного природопользования в Приднестровье // Материалы очно-заоч. Международ. Науч.-практич.конф. Экологическое равновесие; структура географического пространства. Пушкин, ЛГУ им. А.С. Пушкина, 11.11.2016г. С.53-57.
9. Палий В.Л., Севастьянов Д.В. Эколого-экономический імператив как основа устойчивого развития туристско-рекреационной сферы в Приднестровье // «Общество. Среда. Развитие». Науч.-теоретич. журнал №3(40), 2016. С.102-109.
10. Рымбу Н.Л. Природно-географическое районирование Молдавской ССР. Кишинев: «Штиинца», 1982. – 148с.
11. Атлас Приднестровской Молдавской Республики. Издание второе / Гл. ред. Темников А.А. Тирасполь, 2000. – 64 с.

12. Гораш И.К. Ландшафты приднестровского левобережья Молдавии// Автореферат дисс. Львов, 1968. – 18с.
13. География и климат Приднестровья. Сайт Республиканского центра туризма «Приднестровье». URL: <http://dnestrtrtur.narod.ru>.
14. Палий В.Л. Эколого-экономический императив комплексного развития туристско-рекреационной сферы непризнанной Приднестровской Молдавской республики // Дисс., СПб.,2016. – 199с.
15. Кривенко А.В. Туризм как элемент региональной политики ПМР // Перспективы развития туристического потенциала Приднестровья. Сборник материалов науч.-практ.конф. с междунар.участ. г.Тирасполь, 2015. С.44-49.
16. Колосов А.В. Экономические аспекты управления природопользования в регионе // Проблемы региональной экологии. – 2001. – вып. №3. С.30-35.
17. Игнатъев И.И. Экосистемный подход в интегрированном управлении водными ресурсами // Академику Л.С. Бегру - 140 лет. Материалы Международной науч-практ. конф. Бендеры, Eco-TIRAS, 2016. – с.371-374.
18. Статистический ежегодник Приднестровской Молдавской Республики (2008-2012гг). Тирасполь: ГСС, 2014. -180с.
19. Филипенко С.И. Экологические проблемы Кучурганского водохранилища // Геоэкологические и биоэкологические проблемы Северного Причерноморья. Материалы V Международ. науч.-практ. конф. Тирасполь, 14.11.2014г. – С.296-301.
20. Министерство сельского хозяйства и природных ресурсов Приднестровской молдавской республики. Экологический бюллетень №43 . http://www.ecology-pmr.org/inform/inform_bul/inform_bul-43.shtml.
21. Доклад о состоянии окружающей среды в Приднестровской Молдавской Республике в 2017 году. URL: <http://gseco.gospmr.org/information/otchet/doklad-okr-sreda-2017>.
22. Яськова Т.В., Телембич О.Н. Практический опыт агентства регионального развития Приднестровья в продвижении въездного туризма //

Перспективы развития туристического потенциала Приднестровья. Сборник материалов научн.- практ. конф. с междунар. участ. Тирасполь, 2015. С.123-129.

23. Статистический ежегодник Приднестровской Молдавской Республики. Тирасполь: Государственная служба статистики Приднестровской Молдавской Республики, 2017. – 188 с.

24. Казанков В. А. Проблемы рационального использования земельных ресурсов в Волгоградской области / В. А. Казанков, С. Н. Кириллов // Юг России, 2010. № 4. С. 96 – 98.

25. 17. Гейдеман Т. С. К вопросу о геоботаническом районировании Молдавской ССР / Т. С. Гейдеман // Известия АН МССР. 1964. № 3.

26. 139. Сотников В. В. Современное состояние лесного фонда, проблемы лесной отрасли Приднестровья / В. В Сотников // Экологические проблемы Приднестровья. 2010. С. 48 - 56.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Памятники природы Приднестровья, представляющие туристско-рекреационную аттрактивность

Памятники природы:

Природный государственный заповедник «Ягорлык» » (площадь - 1044 га);

Ландшафтные заповедники: Сухая долина Тамашлык; Валя-Адынкэ; Глубокая долина; Белочи; Строенецкий яр; Кременчугский песчаный бугор; Кучурганский лиман.

Ботанические заказники: Ново-Анрияшевка; Грушанский заказник дикорастущих лекарственных растений.

Зоологические заказники: Ихтиологический заказник «Турунчук».

Геологические и геоморфологические памятники природы: Геологический Рашковский комплекс; Карстовые воронки: Колкотова Балка.

Гидрогеологические памятники природы: «Большой фонтан»; источник села Окница; источник села Большой Молокиш; источник села Строецы; источник «Фонтан».

Памятник природы, связанный с развитием толтр: риф у г. Каменка занимает площадь в 10 га. Рифовый бугор высотой 171,8 м.

Рашковский комплекс: занимает площадь в 110 га. Это сложный памятник природы, включающий разлом длиной 370 м, находящийся близ юго-восточной окраины с. Рашково на горе Красной, сброшенный на 50 м блок известняка с причудливыми формами выветривания.

Геолого-палеонтологический памятник природы Колкотова: расположен близ г. Тирасполя в Колкотовой балке (Гребенщиков В.П.).

Заповедные урочища:

Урочище «Глубока Долина»: площадь 512 га, относится к Рашковскому лесничеству.

Урочище «Белочи»: площадь 290 га, входит в состав Рыбницкого лесхоза.

Грушкинский государственный заказник дикорастущих лекарственных растений: площадь 158 га.

Ботанический государственный заказник «Ново-Анрияшевка»: площадь 230га, размещенный Слободзейском районе.

Ихтиологический государственный заказник Турунчук: площадь 137,5 га, размещённый в Слободзейском районе, созданный для воспроизводства промыслово-ценных видов рыб.

Особняком среди памятников природы стоят геологические и геоморфологические, созданные самой природой.

Участки природных ландшафтов

Оползень на западной окраине с. Грушка.

Участок природного ландшафта «Валя Адынкэ» площадью 340 га

Участок природного ландшафта «Строенецкий Яр» находится севернее села Строенцы (Рыбницкий район) и включает глубокий Строенецкий Яр с большой карстовой воронкой (у водокачки), с водопадами (у мельницы), а также два малых яра, открывающихся к Днестру.

Овраг Мафтей – на северо-восточной окраине села Выхватинцы.

Участок природного ландшафта «Сухая долина Тамашлык»: начинается долина у села Садова, впадает в Днестр в 2 км выше Григориополя.

Участок природного ландшафта «Кременчугский песчаный бугор»: находится между старым и новым руслом Днестра, поднимаясь над поймой на 12-15 м.

Участок природного ландшафта «Кучурганский лиман»: расположен в устьевой части р. Кучурган, соединявшейся прежде с рукавом Днестра - Турунчуком через «гырла» Николаево, Стояное и Аксентьево, в половодье лиман сливался с поймой Днестра.

Источник: по данным В.П.Гренщикова (2014) с добавлениями автора)

ДОДАТОК 2

Зональное развитие туристично-рекреационной деятельности Приднестровья

ПРИРОДНЫЕ ЗОНЫ			
Лесостепная		Степная	
Виды туризма	Критерии развития	Виды туризма	Критерии развития
Туризм с целью отдыха	наличие аттрактивных природных ландшафтов	Туризм с целью отдыха	наличие объектов для отдыха, гостиниц, хостелов
Туризм с целью изучения культуры	наличие историко-культурных объектов	Туризм с целью изучения культуры	историко-культурные объекты в г. Тирасполе, г. Бендеры, г. Григориополь
Спортивный	условия для развития туристско альпинизма, гонок и др.	Общественный	приезд гостей, транзитное положение региона
Экологический	многочисленные экологические тропы, лесные и водные объекты	Событийный	приезд гостей на праздники, дни городов, храмы сел, крупные спортивные соревнования
Лечебно-оздоровительный	обилие родников с целебной минерализованной водой, экологически чистые лесные и водные объекты	Экономический	приезд граждан из других государств с целями торговли и бизнеса
Курортно-санаторный	развитость санаторного отдыха с элементами бальнеологии, фитотерапии, ампелотерапии	Конгрессовый (политический)	визиты дипломатов и политиков из стран СНГ и зарубежья
Познавательный	например, изучение традиций гастрономии и древней культуры виноделия	Экологический	наличие объектов для развития экотуризма, в том числе на территориях ООПТ
Научно-исследовательский	исследования в области геологии, геоэкологии, устойчивости ландшафтов и др.	Отдых «выходного дня»	мероприятия, проводимые в парках и на улицах городов
Сельский	наличие подворий и сельских гостевых домов	Познавательный	например, изучение истории и культуры населения
Этнографический	изучение особенностей культуры и традиций многочисленных этносов	Научно-исследовательский	изучение природных и общественных процессов, миграции населения, динамики его численности
Историко-археологический	наличие историко-археологических объектов и стоянок первобытных людей	Сельский	отдых в сельских домовладениях с элементами агротуризма

Продовження додатку 2

ПРИРОДНІ ЗОНИ			
Лесостепна		Степна	
Види туризму	Критерії розвитку	Види туризму	Критерії розвитку
Релігійний	Історично населення ісповедує католицизм, православ'я, іудаїзм	Етнографічний	проживання в домогосподарствах представників різних етносів з вивченням їх самобитності, культури, обрядів
Приключенський (екстремальний)	природні умови, рельєф місцевості дозволяють розвивати деякі його види	Історико-археологічний	наличие на юге Придністров'я скифських курганів, відвідування музеїв і фортець
		Релігійний (конфесійний)	паломництво в середньовічні монастирі, вивчення особливостей монастирського життя
		Діловий	відвідування Придністров'я діловими людьми з цілями бізнесу
		Ігрово-розважальний	наличие ігрових будинків, розважальних закладів
		«Промисловий»	промисловий альпінізм на заброшенних будівлях і підприємствах

ДОДАТОК 3

Основные туристско-рекреационные объекты и объекты показа как компоненты культурного наследия Приднестровья.

I. Каменский район.

1.г.Каменка: парковый комплекс санатория Днестр; бювет с минеральным источником санатория Днестр; «Старый парк им.П.Х.Виттгенштейна»; памятник П.Х.Виттгенштейну; природный геологический каньон у р.Каменка; виноградники на террасированных склонах.

2.с.Рашков: останки синагоги; католический костел им.Св.Каэтана; источник «Панська крыница», природно-геологический комплекс «Рашковский провал»(площадь до 110 га, сложный геологический памятник природы, разлом в 370 м длиной, сброшенный на 50 метров блок известняка); заповедник-урочище «Глубокая долина»- природный ландшафт площадью от 107 до 520 га (склоны до 35°-45°, перепады рифовых известняков, родники, лес, отдельные участки леса имеют возраст 100-130 лет; два дуба-«два брата» с диаметром стволов 108 и 117 см., высотой 28 м и возрастом 280 лет; гора Красная; дом-музей Ф.И.Жарчинского.

3.с.Валя-Адынкэ: живописный природный ландшафтный комплекс, Грот Устима Кармелюка.

4. с.Севериновка: литературно-мемориальный комплекс П.П.Вершигоры.

5.с.Грушка: карстовые воронки, тектонический оползень, овраг «Рыпа вие»-самый большой в Приднестровье.

6.с.Севериновка: рифы Сарматского моря; литературно-мемориальный комплекс П.П.Вершигоры.

7. с.Кузьмин: дом-музей героя Советского Союза И.Солтыса.

8. с.Хрустовая: дом-музей Я.А.Кучерова.

9.с.Окница: комплекс родников; Скифский курган II в. до н.э.

II. Рыбницкий район.

1.с.Выхватинцы: Грот Палеолит 350 в. до н.э.- древнейшая стоянка первобытного человека на территории, одна из немногих стоянок в Восточной Европе этого периода; Стоянка (грот) Вермитка- эпоха Палеолита; Стоянка Вермитка III- эпоха Палеолита; Триполье, памятный знак в районе могильника-памятник одной из выдающихся культур Древнего мира; овраг Мафтея (S- 70 га)- скопление орудий труда человека каменного века; музей русского композитора А.Г.Рубинштейна.

2.с.Строенцы: Башня ветров- памятник фельдмаршалу П.Х.Виттгенштейну-воздвигнут его дочерью Эмилией Трубецкой в XIX в.; Уникальный природный ландшафтный комплекс долины Днестра; Старая Мельница- памятник XIX века- одно из передовых сооружений того периода (оборудование из Швейцарии); комплекс живописных родников с минеральной водой; Обзорная беседка- построена в 1908г. Вакарь Захарием; церковь Михаила Архангела- была построена в 1829 г. на средства П.Х. Виттгенштейна; виноградники на

террасах- построены графом Трубецким в середине XIX века; Гетское городище II-IV вв. до н.э.; «Строенецкий яр» (S-1200га); водопады, ручьи, скалы периферической части рифовых образований из известняков различной окраски; родники с сероводородом и окисью железа.

3.с.Белочи: Водяная мельница на речке «Золотая» (постройка 1884-1894гг., механизм из Цюриха (Швейцария) уникальной конструкции); Каменный крест-памятник погибшим казакам в 1675г.; здание конюшни и усадьбы Матковского (ледник, подвал)- памятник XVIII-XIX вв.

4.с.Гидирим: Геологические образования; древние славянские поселения III-IV вв. до н.э.; старые разработки аргелита (камень, очищающий воду и вино).

5.с.Большой Молокиш: каньон; родники.

6.с.Вадул Туркулуй: родники, пещеры, искусственное озеро.

7.г.Рыбница: Храм им. Архистратига Михаила Архангела (вмещает 2500 прихожан); католический костел им.Св.Иосифа.

III. Дубоссарский район.

1.Курган Славы (автотрасса Дубоссары- Григориополь);

2.Памятник дороге;

3.Памятник «Танк Т-34» (август 1944г.);

4.Дубоссарская ГЭС- первенец молдавской энергетики, построенная в 1955г.

5. Заповедник «Ягорлык»- уникальный природный ландшафтный комплекс, обладающий редким составом флоры и фауны.

6.с.Роги: скальные монастыри.

7. Долина Тамашлык с водопадом.

IV. Григориопольский район.

1.с.Малаешты: природный заповедник.

2.с.Красногорка: уникальный природный ландшафтный комплекс долины Днестра; Музей боевой и трудовой славы.

3.г.Григориополь: православная часовня Марии Троеручницы; Первый камень закладки г.Григориополь по приказу Екатерины II в 1792г.

4. с. Бутор: живописный ландшафт долины «Тамашлык» с водопадом и комплексом родников.

V. Слободзейский район.

1.г.Слободзея: Слободзейский объединенный исторический музей; Мемориал Славы.

2.с.Кицканы: Кицканский исторический музей; Музей боевой славы; Кицканский плацдарм; Ново-Нямецкий монастырь.

3.с.Чобручи: Государственный парк садово-паркового искусства им.Д.К.Родина (основан в 1955г.); Чобручский порог (перекат) р.Турунчук.

4.Остров Турунчук (S=8800 га); р.Турунчук, пороги, спортивная рыбалка, летний отдых; озеро Капи (кувшинки); охотничий заказник, итиологический заказник.

5.с.Гыска: уникальный природный ландшафтный комплекс с доминированием дуба пушистого.

6.с.Меренешты: санаторный комплекс с минеральными источниками.

7.с.Кременчуг: Кременчугский песчаный бугор (S=48 га) - реликтовое образование дюнного характера.

8.с.Незавертайловка: рыбное хозяйство; гнездовье Белого Аиста.

VI. г.Бендеры.

1.Бендерский историко-краеведческий музей.

2.Бендерская крепость. 3.Музейный комплекс Бендерской крепости.

4.Памятник 55-му Подольскому полку.

5.Военно-историческое мемориальное кладбище воинов, служивших в Бендерской крепости во славу России.

6.Мемориальный комплекс трагедии лета 1992г.

7.Памятник А.С.Пушкину (пребывание в Бендерах во время южной ссылки).

8.Мемориальный комплекс, посвященный Бендерским железнодорожникам.

9. «Черный забор»- стена-горельеф, памятник монументального искусства, посвященный рабочим-железнодорожникам (расстрелянными румынскими оккупантами в 1918г.).

VII. г.Тирасполь.

1.Музей Н.Зелинского.

2.Музей Г.И.Котовскому.

3.Покровский Собор

4.Памятник А.В.Суворову (1979г.).

5.Мемориал Славы погибшим воинам в ВОВ и в Афганистане.

6.Аллея Славы на площади А.В.Суворова (памятники Францу де Волану, Екатерине II, В.Соловьевой).

7. Дом Советов.

8.Театр драмы и комедии им. Аронецкой.

9. Памятник воинам - авиаторам.

10. Спорткомплекс «Шериф».

VIII. г.Днестровск:

1. Молдавская ГРЭС.

2. Кучурганское водохранилище.